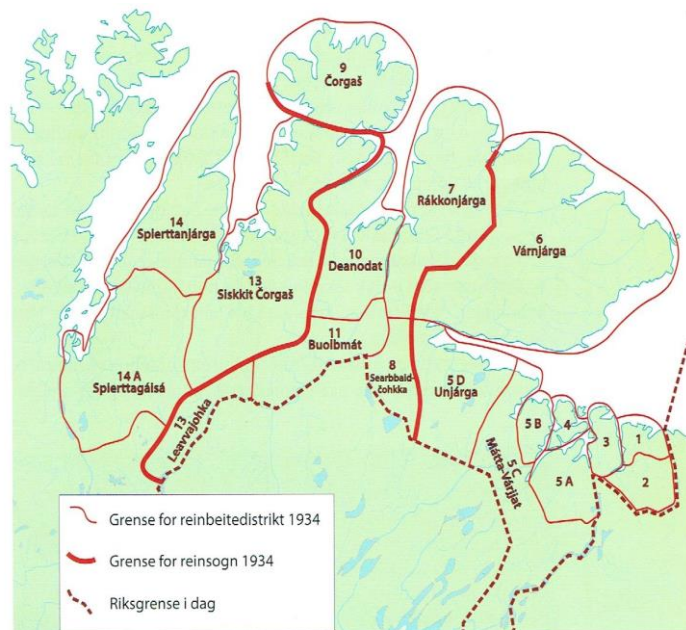

29.12.2021

Rapport

om samisk utmarksbruk, samisk reiseliv mv. i området Váljohka-Borsi i Tana- og Karasjok kommuner .

Grenser for reinsnogn og reinbeitedistrikter. Fylkesmannens forordning av 10. november 1934; Kart: Mihkku Solbakk.

Sámi Ealáhussearvi / Samisk Næringsforbund

Org.nr. 988 448 729

Desember 2021

Innhold

Innledning	4
Utredninger.....	5
KORT TILBAKEBLIKK PÅ SAMENES HISTORIE.....	6
HISTORISK OVERSIKT OVER OMRÅDET	7
Bosettingen på norsk side – i Polmak anneks	8
Kombinasjonsbruk	9
Alene om utmarksressursene	10
Badjosat – meahcci	11
Identitet og utreder	12
URBEFOLKETS RETTIGHETER.....	13
SAMISK UTMARKSBRUK FRAM TIL NÅ.....	16
Husdyrhold, Fiske i ferskvann, jakt og fangst.....	17
Bærplukking og annen høsting	18
Hogst, brensel og byggematerialer	18
Ferdseisveier	19
Annen utmarksbruk	19
SAMISK REISELIV I BYGD OG UTMARK.....	19
Samisk kultur beriker turismen i nord	20
Arbeidsplasser og noen tall innen turisme	21
Nordlyset mv endrer rammer i reiselivet.....	21
Vindkraft og reiseliv	22
Avbøtende tiltak	23
REINDRIFTEN SOM BERØRES AV UTBYGGINGEN.....	24
Reindrifft og naturinngrep	27
Effekter ved inngrep	29
REINBEITEDISTRIKT 13	31
Flytteveger og flyttemønster	31
Beregning av tapt beite.....	40

Økonomisk beregninga ved beitetap (avbøtningstiltak):.....	42
Distriktsmønster	42
Dagens tilpasningssituasjon.....	44
Reindriften og press på arealer ved ulike utbygginger	44
REINBEITEDISTRIKT 9 – DRIFTSMØNSTER.....	45
Sommerlandet, kalving, beiting, gjetning, merking og slakting	46
REINBEITEDISTRIKT 14 A	48
AVBØTENDE TILTAK REINDRIFT	48
Anleggsfasen	48
Generelle tiltak	51
«Gudenes vrede».....	52
Ånder og makter	52
Avbøtende tiltak	54
Litteraturliste	56

Innledning

Saken gjelder oppføring av vindmøllepark til Rásttigáisáområdet, Levajok, nærmere bestemt på fjellet Vuotnjálčearru. Reindriften har sterke næringsinteresser i området, der beite, driv- og trekkleier har lovbeskyttelse. Andre samiske næringsinteresser som utmarksbruk og reiseliv er også brukere av området, ikke minst samisk kulturlandskap og kulturminner skal utredes før konsesjonsavgivelse.

Selve vindkraftverket planlegges satt opp med 100 til 270 vindturbiner, ny kraftledning fra vindkraftverket med tilknytning til Statnetts trasè rett nord for planområdet. Det blir slik to parallelle 420 kV ledninger på á 7 km, på totalt 14 km. Ny kraftledning fra vindkraftverket fram til sentralnett i Finland som følger tanadalen fram til Utsjok, ca. 44 km utgår. Kraftverket ligger innenfor reinbeitedistrikt 13, mens adkomstveg berører reinbeitedistrikt 14A. I tillegg ligger flere andre reinbeitedistrikter innenfor vindkraftens influensområde, deriblant 9, 14 og Kárášjohka Nuortabealli. I drift vil forventet produksjon (2025-2033-alternativet) bli 4 TWh (4 milliarder koilowattimer) noe som tilsvarer forbruket til ca. 205 000 husstander og utgjøre 3% av total norsk kraftproduksjon.

Utbygger Grenselandet AS ønsker å oppnå avtale med reindriften om anleggsoppføringen før konsesjonssøknad sendes. Vinter- og vårbeiter/-kalvingsområder er spesielt viktig å ta hensyn til, ikke minst fordi reinen er spesielt sårbar i disse periodene. Det er beitene som vanligvis er knappe i distriktene. Driv- og trekkleier, samt gjerdeanlegg har også særlig verdi fordi de er nødvendige for å kunne gjennomføre vekslinger i driften mellom sesongene. Sommer og til dels høstbeiter vil oftest verdsettes lavere fordi reinen vanligvis har overskudd på beite i disse periodene, og fordi kalvene er større.

Selve plataet Vuotnjálrášša der vindmøllene kommer utgjør under 1% av total

beiteland i RBD 13, har mindre beitemessig effekt siden området er sparsomt vegetert og derfor ikke utgjør stor beiteverdi. Dersom unnvikelse eller andre effekter i større og mer lavtliggende arealer ut fra vindkraftverket skulle oppstå, vil de negative effektene bli større, spesielt om våren og eller flytte- og trekkeier.

Utbyggingen vil i liten grad berøre eksisterende infrastruktur i influensområdet utover noe opprustning/utbedring på eksisterende vegnett. Dersom veger, barmarksløyper e.l. blir negativt påvirket i anleggsfasen, vil de bli satt i stand igjen etter utbygging.

Det legges opp til at konsesjonssøknaden fornyes overfor NVE våren 2022, og blir ferdigbehandlet slik at byggestart kan starte 2025-2026.

Felles for vindkraftsaker er at det finner sted på et sted. På dette stedet må den som vil bygge vindkraft, komme til enighet med aktørene som eier stedet, grunneierne, det vil være seg privat personer, sameier, bedrifter, næringer eller det offentlige. Partene søker å unngå konflikter.

I møte med reindriften, ser vi at de representerer forskjellige distrikter men har et visst organisert fellesskap uten at de har plikter overfor hverandre. Ethvert distrikt er slik sett et autonom i forhold til de andre. Reinbeitedistriktene tilhørende Karasjok har stort sett sammenfallende uttalelser i saken og opptrer gjerne sammen. Dette kan skyldes tette slektsrelasjoner. Gjerdesaken på distrikt grensene til 9 og 13 preger relasjonene mellom disse to reinbeitedistriktene. Dette kan hatt betydning i samhandlingen til utbygger i avtaleforhandlingene. Andre næringsaktører opptrer lite organisert.

De samepolitiske aktørene har spilt en rolle på de åpne folkemøtene.

Utredninger

Som en del av konsekvensutredningene er det gjort vurderinger av tiltakets

konsekvenser for miljø, naturressurser og samfunn, og det er utarbeidet forslag til avbøtende tiltak for å minimere ulempene for aktørene.

Nødvendige avbøtende tiltak for, samisk utmarksbruk, reiseliv og innen samisk åndelighet er utredet av Samisk næringsforbund. Samisk næringsforbund har også berørt reindriften i sin utredning. Naturrestaurering har i det vesentlige utredet reindriften. Utredningsprogrammet er NVE ansvarlig for, ble offentlig sommeren 2018.

KORT TILBAKEBLIKK PÅ SAMENES HISTORIE

Samenes tradisjonelle veidekultur var truet i løpet av 1500-tallet. Antallet villrein og øvrige ville dyr gikk tilbake, noe som skyldtes hardere beskatning. Dette igjen skyldtes økt interesse for og beskatning av de samiske områdene.

En mindre del av samene begynte med tamreindrift. Tamrein hadde også tidligere vært holdt, blant annet lokkerein som skulle lokke villreinflokkene inn i fella. Nå begynte man å temme større flokker, og følge dem på vandringen mellom kyst og innland. Reindriftssamene utgjorde alltid en mindre andel av samene, og tamreindriften er kun 4-500 år gammel. Reindriftskulturen led også under grense-dragningene mellom landene. Den fine balansen mellom bruken av ulike beiteområder til ulike årstider ble forstyrret.

På norsk side ble en systematisk fornorskning satt inn fra siste halvdel av 1800-tallet. I denne perioden ble det forbudt å undervise på samisk, gudstjenester på samisk ble også forbudt og samisk ble aldri brukt av øvrighetspersoner. Fra 1902 sa jordsalgsloven for Finnmark at jord bare måtte utvises til dem som kunne snakke og skrive norsk og bruke språket til daglig. Mange barn ble samlet i internatskoler, hvor det kun var tillatt å snakke norsk.

Andre verdenskrig rammet det samiske bosettingsområdet hardt, og det meste av Finnmark og Nord-Troms og store deler av Nord-Finland og deler av Kolahalvøya ble brent ned eller bombet.. Den uttalte assimileringspolitikken vek derimot for en mykere, mer fleksibel holdning til samisk språk og kultur.

I perioden etter 2. verdenskrig var det vanlig å si at det fantes en samisk minoritet i Norge. På 70-tallet, da radikale krefter var opptatt av undertrykte minoriteter over hele verden, ble også interessen vekket for det samiske. Alta-aksjonen i 1979, hvor det ble bygd et vannkraftanlegg sentralt i det samiske området, satte fokus på den samiske minoriteten og mangelen på anerkjennelse og rettigheter som folk. For den norske befolkningen, for myndighetene og for samene selv var dette en vekker. I 1989 ble det første Sametinget åpnet av Kong Olav. I 2005 kom Finnmarksloven, som sikrer samisk medbestemmelse over bruken av land og vann i Finnmark.

HISTORISK OVERSIKT OVER OMRÅDET

Tana eller Deatnu, som betyr storelva, er det største og mest lakserike vassdraget i Norge og Europa. Deatnu/Tanaelva regnes også som en av verdens viktigste elver for atlantisk laks. Med sin enorme vannføring likner Deatnu mer på en flod enn en elv. I århundrer har elva derfor vært viktigste ferdselsåre og selve livsnerven i dalføret, fram til veiene ble bygd oppover elvedalen på 1950- og 1960-tallet.

Tanavassdraget ligger i det nordsamiske kjerneområdet og er fortsatt livsnerven i tre samiske kommuner: Deatnu/Tana og Kárášjohka/Karasjok på norsk side og Ohcejohka/Utsjok i Finland. I elvedalen bor det omlag 7000 mennesker, og de aller fleste er samer og samisktalende. I kulturell sammenheng er vassdraget derfor det største sammenhengende samiske bosetningsområdet i verden.

Fisket i elva har hatt sentral betydning kulturelt, sosialt og økonomisk for den

samiske befolkningen i dalen, og er i dag også viktig for den ikke-samiske befolkningen.

Ved Tanavassdraget er laksefisket og samekulturen så nært knyttet til hverandre at det på en rekke områder har nedfelt seg i den åndelige og materielle kulturen. Blant annet dreier det seg om en rekke samiske termer for laks og laksefiske (ca. 1000 begreper), hellige steder (sieidier) hvor det ble ofret for god fiskelykke, og sagn og fortellinger om laksefiskets betydning i elva. Dessuten er det massevis av samiske stedsnavn og uttrykk som beskriver selve elva, og bruken av utmarka.

Den elvesamiske kulturen står sterkest i den øvre delen av Tanavassdraget, i Kárášjohka/Karasjok og i tidligere Buolbmát gielda/Polmak kommune. I tillegg er elementer av denne kulturen fortsatt levende i noen mindre vassdrag i kyst-Finnmark, blant annet i Rávttošleahki/Stabbursdalen i Porsanger kommune.

Bosettingen på norsk side – i Polmak anneks

Den elvesamiske næringsformen med sesongboplasser var fullt ut levende da de første boplassene på norsk side av elva (Polmak anneks) ble ført i panteboka tidlig på 1800-tallet (liknende utvikling skjedde i Kárášjohka/-Karasjok). Jordutvisningsresolusjonen av 1775 gjorde det mulig å eie privat jordeiendom i Finnmark.

I øvre Tanadalen, dvs. “Polmak anneks”, opptrer ikke de første utvisningene i panteboka før tidlig på 1800-tallet. På den tiden var hoved bosetningen på finsk side av elva, og de fleste samiske bygdene der hadde fremdeles sommerboplasser på norsk side av elva, som de utnyttet i sin næringsutøvelse. Men utover på 1800-tallet skjedde det en betydelig utflytting til den norske delen av elva. Noen av årsakene til denne overflyttingen var den sterke befolkningsveksten i Utsjok kommune og også redselen for det russiske styret. Ohcejohka/Utsjok var den

nordligste samekommunen i Finland som i 1809 ble storhertugdømme av Russland (til 1917), skriver historiker Aage Solbakk ¹.

Familiene som flyttet over fra finsk side av elva, etablerte helårsboplasser på norsk side av elva, og stort sett på motsatt side av slektsgårdene på finsk side. Det vokste slektsbygder nedover dalen som dannet grunnlaget for den elvesamiske næringsformen som vi kjenner i dag. Det gjelder bl.a. bygdene: Luosnjárga/-Laksnes, Sirbmá/Sirma, Fanasgieddi/Båteng, Buolbmát/Polmak, Álleknjárga/-Aleknjarg, Horbmá/Horma, Leaibenjárga/Oldernes, Árbbanikvuovdi /Holmesund og Eadjásuolu–Hedeguohppi.

Kombinasjonsbruk

Da de første boplassene ved elva ble oppmålt og matrikulert, hadde noen familier allerede begynt med februk som tilleggsnæring til laksefisket og utmarksnæring. De første brukene – *doalut* hadde noen få kyr, sauer og en eller to okser til å kjøre brensel og høy med. Hesten – *heasta*, *hevoš* tas i bruk som transportdyr et godt stykke inn på 1800-tallet. I tillegg eide familiene noe sytingsrein (rein som reindriftssamene passet for dem) og noen hadde også kjørerein. Vinterfôr ble samlet i *badjosat* (den nære utmarka) ved slått av eng og myr som kunne ligge opptil 7-8 km inne i landet. Slátteplassene var i bruk i området helt til slutten av 1950-tallet. I dag står disse brakk.

Jordbruk og fehold – *šivitdoallu* ble en del av en kombinasjon med laksefiske – *luossabivdu*, jakt – *meahcásteapmi*, børsanking – *lubmen* og håndverks-arbeid – *duddjon*. Håndverksproduktene – *duojit* var viktige i byttehandelen med reindriftssamene – *badjeolbmot/bajonat*.

---

¹ Historiker Aage Solbakk, artikkel i avisen Finnmarken 2016 og Sámit áiggiid čađa, 2011.

Tidlig tok elevesamene og reindriftssamene til med byttehandel og hjelp hverandre. Slik oppstod den såkalte *verdde-* eller *venneordningen* som har vart helt fram til våre dager. Samme verddeordning har reindriftssamene hatt med stammefrender ved kysten.

Jordbruket i øvre Tana fram til siste verdenskrig må sies å være et rent høstingsbruk. Det ble gjort svært lite for å kultivere jorda. Det meste av fóret kom fra slåtter på myrene. Der ble høyet satt i staker – *stávrá* og kjørt til gården om vinteren med rein eller hest.

Hver bygd hadde sine faste lauvskogområder – *muorrameahcci* hvor man hentet brensel og trevirke til duodji. Skogen som ressurs er like aktuell i dag. Tidligere gikk stort sett alle produkter fra skogen til eget bruk, men også en del er blitt solgt til utenbygdsboende. Etter krigen begynte staten å gi dyrkingsstøtte. Småbrukerne begynte da å dyrke opp mer jord rundt gårdene sine, og det ble nesten slutt på utmarksslåtten. Allikevel har folk i dag ofte et nært forhold til sine familiers slåtteområder – *meahccelájut*. Mange har for eksempel gamle eller hytte der som brukes i forbindelse med bærplukking, rypefangst og vedhogst. Disse ligger ikke i nærheten av utbyggingsområdet. Slik aktivitet er i dag mer knyttet til områdene lenger nord i Borsidalene, eller sørover mot Valjok. Dagens sportsjakt etter ryper foregår mest lenger vest bak de store fjellene mot lavlandet i Ifjord.

Alene om utmarksressursene

Som nevnt foran dannet laksefisket ved siden av ressursene i utmarka grunnlaget for bosettingen i bygdene i dalføret. Naturressursene tilkom befolkningen selv, som bodde i og brukte områdene til livsopphold. Det var brukssonegrenser mellom de forskjellige bygdene, til dels ned til familienivå – *bearrašat*. Man kan snakke om en institusjonalisert ressursforvaltning. Det var uskrevne regler for fordeling og utnyttelse av naturressursene mellom bygdene og mellom familiene.

Man unngikk å “gå hverandre i nærheten”. Det var rikelig med ressurser til alle. Bygdene kontrollerte både adgang og uttak av ressursene.

De elvesamiske bygdene i Tanadalen har praktisk talt vært alene om å utnytte alle utmarksressursene i flere hundre år – like fram til 1970-tallet. Da veien kom oppover dalen, ble tilgjengeligheten endret. Samtidig kom også bedre kommunikasjonsmidler. Dermed fikk bygdefolket konkurrenter i sine nærområder. Folk fra bl.a. Sirbmá, Fanasgieddi, Buolbmát og Árbbanikvuovdi (Holmesund) måtte nå konkurrere om utmarksressursene med tilreisende `lykkejegere`. Økt fritid gjør at flere benytter naturen til rekreasjon og avkobling, og en ekspanderende turistnæring ser seg stadig om etter nye `uberørte` områder.

Badjosat – meahcci

To viktige og innholdsrike begreper i samisk. **Badjosat** er bygdas nære utmark (etter bruken kan den faktisk defineres som innmark), dekker i noen bygder området opptil 7-8 km fra bygda. Her ligger viktige multemyrer – *luomejeakkit*, noen fiskevann – *guollejávrrit*, vedteig – *muorrameahcci*, hvor man henter brensel og trevirke til *duodji*, og helt til 1960-tallet også utmarksslåtter – *meahccelájut*. I tillegg viktige områder for rypefangst – *rievssatfieski* for ungdom og eldre. I *badjosat* deltok hele familien som tok dagsturer dit.

Meahcci er bygdas utmark, som vanligvis begynner der *badjosat* slutter. Her ligger større fiskevann, svære multemyrer, viktige rypefangstområder. Her utøvet mennene (isidat, reanngat, bártnit) sin næringsvirksomhet og kunne være borte i ukesvis. De bodde i fangstgammer – *bivdogahti* (entall). Det hendte også at kvinnene deltok på lik linje med mennene. Særlig gjaldt det husets døtre og tjenestepiker.

Det er en samisk tradisjon at man sjelden drar på fjellet bare for turen sin skyld; fordi det er fine høstfarger ute eller godt vær. Oftest er det et mål med turen. Det

kan være for å se hvordan det går med multebloomstringen eller å fiske på isen eller se til rypesnarene. For å sitere en eldre same: `Meahcci lea min eallin` - Utmarka er vårt liv.

I dag er det aktuelle området blitt mindre avgjørende som levebrød for lokalbefolkningen. Primærnæringene er blitt svekket, og det går utover de samiske næringskombinasjonene der fjellet spilte en viktig rolle. Det er vanskelig å få tillatelser for bygdefolk til å holde egne gammer eller bygg i orden på grunn av rigide regler og generell avvisende holdninger hos byråkrati. Streng praktisering av motorferdselloven i bygdebruksområder stenger for fleksibel utnyttelse av utmarka. Mange eldre er borte og ungdommene har lite lyst å etablere seg hjemme fordi myndighetene favoriserer friluftsliv fremfor samisk næringsutnyttelse. De flytter heller vekk til mer ubane strøk. Nye tillværeisler etableres for mange samer i byene der det gradvis vokser fram moderne kulturelle sektorer.

Byen blir en viktig rolle som utstillingsvindu forandret fra bestforeldrenes tid, og dermed i en viss utsrekning blir en arena for utvikling av den moderne samiske kulturen ². Den samiske kulturen lever i de største byene, slik at det blir rom for «både og» tilhørighet med egen landsby med sin utmark og kultur ikke veldig langt unna. Denne varianten fremstår etter hvert som en tydelig regionalisert og globalisert samisk identitet.

Identitet og utreder

Det kan godt være at en utreder med samisk bakgrunn kan gjøre en forskjell i spørsmål om samiske forhold i det mest dominerende samiske bosetningsområdet. Å sitte på en gjensidig felleskunnskap i samhandlingen når disse tilhører samme etniske gruppe, kan gi mange utslag. Både utreder og kilden kan være

---

² CITY-SAAMI, Paul Pedersen. ČállidLágádus 2015

«innenfra» eller «utenfra», og han kan selvsagt være fortrolige med alle. Vi er alle bærere av det Rosaldo betegner det som «multiplex subjectivity»³. Samene og menneskene i Indre Finnmark er ingen ensartet gruppe og ser derfor på dagens samiske samfunn ulikt. Faktorer som kjønn, utdanning og klasse kan i mange tilfeller veie mer enn den kulturelle identiteten. Vi bør heller være mer opptatt av å fokusere på kvaliteten ved de relasjonene vi har med de mennesker vi søker å representere i tekstene våre.

Likevel, det en utreder forsøker å synliggjøre, at det handler om forskjellige folk som gjør hver sine valg, har konkurrerende tolkninger og lever sine liv på ulike måter. Det folk formidler er ikke kulturelle sannheter, men i stor grad er respons på utrederens nærvær og spørsmål (Hastrup 1993)⁴.

Vigdis Stordahl fra Karasjok drøfter i sin doktoravhandling om «hva det vil si å være same i den moderne verden»⁵. Hennes drøftelser er også et inntak i å forstå hvordan de større sosiale systemene og strukturene aktørene er en del av påvirker hvordan samene tenker om seg sjøl, og hvordan de tolker disse strukturene. Ved å ta utgangspunkt i hvordan Indre-finnmarkssamene selv lar dette komme til uttrykk vil kunne få en innsikt i hvilke betingelser, både de eksterne og de forhold som Indre-finnmarkssamene selv skaper, som virker inn på deres selvforståelse og refleksjoner over hva samisk identitet er i dag.

URBEFOLKETS RETTIGHETER

Selvbestemmelsesretten har siden vedtakelsen av FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter- og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle

---

³ R. Rosaldo, Culture and Truth, 1989.

⁴ K. Hastrup (1993), The native voice...

rettigheter i 1966 vært anerkjent som en kollektiv menneskerettighet som tilfaller alle folk. Konklusjonen i den internasjonale debatten om hvor vidt urfolk har en slik rett ble avgitt av FNs generalforsamling den 13. september 2007.

Urfolkserklæringen fastslår at urfolk har rett til selvbestemmelse, og at de i kraft av dette har rett til selv å bestemme sin politiske stilling og til selv å fritt fremme sin egen økonomiske, sosiale og materielle utvikling. Erklæringen presiserer også at urfolk har rett til autonomi og selvstyre i saker som vedrører deres interne og lokale forhold, og rett til å få slike selvstyreordninger finansiert.

Kontakt og samarbeid på nordisk plan og ikke minst kontakt med det internasjonale urfolksnettverket ledet av samebevegelsen førte til krav om at samene måtte anerkjennes som eget folk med spesifikke rettigheter. Denne prosessen ledet til konfrontasjonen som fant sted i samband med Alta/Kautokeino vassdraget. Et utkom av striden var et nytt samepolitisk regime. Fra rundt 1980 gikk den norske stat «inn i en lære- og reorganiseringsprosess som gravla det gamle samepolitiske segment og banet veien for en ny samepolitikk som gradvis ble iverksatt på 1980-tallet ⁶.

Den planlagte vindmølleparken vil bli bygget i Indre Finnmark. I dag gjelder for den største del av all grunn i Finnmark den nye Finnmarksloven (Lov av 17.6.2005). I henhold til denne loven blir nå grunnen forvaltet av Finnmarks-eiendommen, som er et eget rettssubjekt. Riktignok har Finnmarkseiendommen ifølge Finnmarkslovens § 20 ikke vern mot at dens rettsstilling eller rettigheter endres, innskrenkes eller oppheves ved lov. Dette gjelder dog bare den konkrete

---

⁵ Stordahl (1994), Hva det vil si å være same i den moderne verden».

⁶ H. Minde, The struggle for Sami rights and Self-Government in Norway 1960-1990, 2003.

administrasjonsordning som er skapt ved opprettelsen av Finnmarkseiendommen. Til grunn for denne ordning ligger befolkningens eiendomsrett til grunnen, som er etablert som en stedsvarig rettighet ved en historisk utvikling gjennom flere hundre år. Denne rett for befolkningen er dessuten støttet ved folkerettslige regler, spesielt ILO-konvensjon nr. 169 av 1989, særlig dens artikkel 14 nr. 1, og FN-konvensjonen av 1966 om sivile og politiske rettigheter, artikkel 27.

Før denne loven gjaldt lov av 12. mars 1965 om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke. Loven var bygget på en indirekte forutsetning om statens eiendomsrett. Jfr. spesielt bestemmelsen lovens § 3 om plikt til gjerdehold. Denne loven er opphevet ved § 50, pkt. 1 i Finnmarksloven. Ved dette er statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark blitt rettshistorie.

I dag er den statlig oppnevnte Finnmarkskommisjonen i arbeid med å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som folk i Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk. Kommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008. Felt 7 Tana er nå under registrering, og de første åpne høringsmøtene fra kommisjonen tar til i midten av oktober 2018. Eiendomsretten til grunnen i utbyggingsområdet er derfor uavklart. Det som er avklart er at reindriftens rettigheter til beiteland er lovbeskyttet⁷, og behandles praktisk sett i dag som en grunneierrett i samiske områder. Det er tre reinbeitedistrikter som får følger av vindmølleplanene. Disse er beskrevet i denne rapporten (se bl.a. eget kart på side 37), og grundigere konsekvensutredet av fagfolkene lagt fram i en egen rapport om reindriften av Naturrestaurering.

---

⁷ Reindrifftsloven, 2007.

Om styring og forvaltning av grunnen i Finnmark, har Norges høyesterett i Nessebydommen, HR-2018-456-P, (Sak 2017/860) fastslått at “styring og forvaltning er tillagt Finnmarkseiendommen, er ikke i strid med folkeretten. FeFo er et grunneierorgan som representerer finnmarkinger, også den samiske befolkningen”.

SAMISK UTMARKSBRUK FRAM TIL NÅ

Samisk kompetanse i utmarka og innen næringskombinasjoner med smådyr-hushold, duodji mv. defineres normalt som erfaringsbasert kompetanse. På en måte et dobbelt sett med kompetanse. Dette er sett i forhold til ferdigheter som er innvunnet og opprettholdt gjennom daglig arbeid og samkvem.

På en måte en kompetanse som er sammenfallende med områder der samene bor, som finnes både ute ved kysten og i innlandet. I områder som består bl.a. en evne til å klare seg med lite fordi man lever i marginale strøk og må klare seg selv. Samiske næringer er avhengig av å følge storsamfunnets endringer.

Det andre karakteristiske trekket ved samisk næringsliv er den nære sammenhengen som eksisterer mellom næring og kultur. Om vi tar utgangspunkt i denne definisjonen av samiske næringer, er det først og fremst primærnæringene som reindrift, jordbruk, sjøfiske og utmarksvirksomhet som hører til de samiske næringene. Hit hører også sekundær -og tertialnæringer som utnytter eller bearbeider produkter fra disse næringer eller produserer for behov i denne basis. Det er fremdeles i Sápmi gode muligheter for å fiske, plukke multer og gå på jakt. Det er en del av den samiske levemåten å kunne bruke naturressursene, men samene har neppe godt nok reflektert over verdien av slike goder. Man er ikke vant til å omforme egne goder til moderne valuta.

Det er viktig for samesamfunnet å ha samiske næringer, selv om skillet til det norske ikke trenger å være veldig klart lenger. Muligheten å høste variert av naturen, er sentralt for samene.

Det store problemet er imidlertid at det er behov for investeringer i til dels stor målestokk i samisk turistnæring i samisk distrikt. Spørsmålet er hvordan lokale bedrifter greier å skaffe til veie nødvendig kapital uten å gi avkall på en stor del av selvråderetten.

Husdyrhold, Fiske i ferskvann, jakt og fangst

Fra intervjuene våre framgår det at informantenes familier har hatt annet husdyrhold i tillegg til reindrift. To av informantene forteller de hadde noen få kyr. Nå har ikke folk kyr lenger. I husan laget man alt av nødvendige matvarer, smør, ost og alt. De fleste som hadde småbruk sluttet etter hvert med det etter 1960-årene. Beite for dyrene var rundt huset, og gresset ble tørket og lagret i små låver. Reinlav ble også samlet i området, og sauene holdt seg til på fjellet hele sommeren. De ble hentet ned når høsten kom.

Informantene forteller om en rekke vann hvor det fiskes til eget hushold. Id 1 nevner at han og hans familie har fisket her i alle tider. Disse vannene har ikke vært kultivert, da det ikke har vært nødvendig. Det er bygdefolket som har fisket her.

Det har vært drevet jakt og fangst i området, både for egenhusholdning og for salg. I mitt nærområde var det satt ut snarer og nordover samt til (id. nr 1). Jakt på ryper var viktig ekstra inntekt. Noen mye høstet da det var lønnsomt å jakte på ryper. Jakt med gevær har informanten drevet med siden har var ferdig med skolen og fram til etter ferien. Snare ble satt når det var snø og jakt med våpen når det var bart. 10. oktober blir rypen hvit og da henger jeg børsen børs på skulderen og starter å gå. Rypene fra jakt og fangst ble ifl. id.nr. 1 solgt og

framstår som en verdifull ressurs: Vi hadde ikke råd å spise fugl, så den var for salg. Id.nr.2 forteller at familien drev med elgjakt i 1950-70-tallet. Familien sluttet når elgjakten ble dyrere: Id.nr.1 har også deltatt på elgjakt noen ganger på 1970-tallet.

Bærplukking og annen høsting

Informantene forteller at det har vært hentet sennagress, vidjebark, plukket multer, blåbær og tyttebær. Sennagress har vært hentet rundt hjemmene. Det har vært hentet siden folk slo seg ned i området rundt. Int.nr. 2 henter fortsatt sennagress i området, mens det ifl. id. nr 2 tok slutt rundt 1970 tallet.

Multer ble plukket både for egen husholdning og for salg. Int..nr. 1 har plukket mest bær i Borsiområdet, samt i en god myr i nærheten av hjemmet. Det plukkes fortsatt multer her. Int. nr. 2 forteller det samme. Multer framstår som fra intervjuene som en verdifull ressurs. Int.nr. bruker å oppbevare multer i en bekk for å slippe å bære det rundt.

Tyttebær blir plukket rundt hjemmene i Levajok og bortover bygdeområdene her. Noen drar nok lengre borte, ja helt til Valjok og Borsi og også nedover mot Sirma. Det plukkes også mye blåbær her rundt hjemmene. Det ble tatt med vidjebark når damene holdt på med skallesyng. Nå er det vel ingen lenger som syr skaller her.

Hogst, brensel og byggematerialer

Ved ble hugget rundt husene og i nærheten, det vil si mellom Valjok og Levajok, og delvis i Borši. Etter hvert som veden tok slutt, måtte de søke vekk fra eget område litt lenger unna, hvor de også hentet nødvendig materiale til stolper. Skogen i nærheten var ikke egnet til å brukes til byggemateriale. Disse teig-områdene brukes også i dag.

Ferdselsveier

Det går noen sommerveier fra riksvegen og mot vidda både her i Levajok, Valjok og Borsi. Disse er gamle veier, men ble mye brukt fra 1960 og utover. Det går også noen vinterveier her, særlig fra Válljohka og opp mot vidda.

Annen utmarksbruk

Informantene forteller at rypesnarene var brukt tidligere, men blir ikke brukt i lenger dag. Int. nr. 1 nevner følgende områder der snarefangst foregikk: Sennagress ble høstet på bestemte plasser på fjellet, og mest mens de bodde på fjellet. Multer plukkes i dag spredt, og få gjør det i dag og langt mindre som før.

I området der vindmølleparken er planlagt og i dens influensområde, har det vært drevet med aktiv utmarksvirksomhet og i noen grad småskala turistproduksjon helt fram til i dag. Mange familier har hentet det vesentlige av husholdet fra jakt, fiske og børsanking. En av familiene som er kilde til tema utmark i denne utredningen, viser til eventyrlige fangster av ryper og innlandsfisk og børsanking helt fram til våre dager. I tillegg til laksefangsten fra hovedelva Tana, har inntektene herfra i mange sesonger vært så betydelig at den har opprettholdt bosetningen i små bygdene fra Valljohka til Levajok/-Borsi. I dag er det færre fra området som tar del i utmarksutøvelsen.

SAMISK REISELIV I BYGD OG UTMARK

Populære samiske reisemål er gjerne samiske bygder der samisk kultur og språk er levende og i aktive bruk, slik det er i Karasjok, Kautokeino og Tana. Kystområdene er viktige siden dette er sjøsamiske bosetningsområder. Turistene søker ofte reindrifsamene når de ankommer nordområdene, som om somrene flytter med sin rein til kysten. I Nordkapp er samene godt synlige når de selger sine turistprodukter. Lávvu, rein, kofte og suvenirer finner turistene mye av her.

Om vinteren finnes spredte reinrelaterte reiselivsprodukter tilrettelagt. Samiske produkter er mer enn anlegg og suvenirer.

Kontakten med stedets folk vektlegges som den ´riktige` relasjonen til mennesker og kultur. Gjestene oppdager også at den lokale kulturen inviterer til å ta impulsiv kontakt med menneskene nordpå. Samene er glad i og vant til fremmede folk, noe som gjenspeiles i tidligere nomadisk liv.

Samisk kultur beriker turismen i nord

Samiske områder i nord er viktig for turismen, sannsynligvis viktigere enn Nordkapp, Polarsirkelen og Lofoten. De reisende vet at de fleste samer bor i Nord-Norge. Derfor vil de reisende vite mer om samene. Samene er et folk som er mye omtalt i reiseskildringene. Det er eiendommelig at bare noen få overnattingsteder bruker samiske kjennetegn som symboler på bygninger, fasiliteter og personale. Offisiell skilting og informasjon om det samiske, og samiske stedsnavn er en stor mangel selv innen de tettest bebodde samiske områdene. Mer synliggjøring av det samiske ville gitt reiselivet større slagkraft i markedet. Dersom man skal lykkes med å formidle samisk kultur til gjestene og at det skal bli en del av levebrødet, er det viktig å ha god kunnskap om kulturen, om dens historie, økonomi, politikk og om samenes `hverdagskultur`.

I naturens verden, er det steder som har større mangfold rundt seg der kulturen må gi tapt. Naturnære områder kan inndeles etter hvordan terrenget er utformet, etter klima eller hvordan veksten har utviklet seg – og måten folk lever på. Denne type steder har noe uforanderlig over seg, og derfor utfordrende å utvikle turistprodukter på. I Sápmi finnes mange slike steder og naturformasjoner.

Arbeidsplasser og noen tall innen turisme

Tallene viser at en fjerdedel av reiselivsbedriftene har øket sine fortjenester siste 5 årene, nå er det ca. 20 000 sysselsatte i Nord-Norge. Lav kronekurs gir fordeler også for vanlig eksportvirksomhet. Nordlysopplevelsene har bidratt til over 120% i økte overnattinger, fra 55 000 døgnplasser i 2009 til 120 000 senge-døgn 2013⁸. Reiselivet bidro i nord dette året med 252 mill. kroner i omsetning. I starten av 2018 la Statistisk sentralbyrå fram ferske tall for 2017 i Reiseundersøkelsen⁹. Totalt ble det gjennomført 23 millioner på reiser i fjor – en økning på 12 prosent fra året før. Forbruket av reiser i Norge gikk opp med 15 prosent, og forbruket på reiser til utlandet gikk opp 11 prosent, viser undersøkelsen. Det er åpenbart at nordmenn prioriterer å bruke penger på reiser, slik er det når det går godt i økonomien, mener forbrukerøkonom.

Konvensjonell industri, engros virksomhet og finansielle tjenester har fått dårligere vilkår med endrede valutaforhold. Det er en stor økning, og det øker mye mer enn alt mulig annet. Nordmenn prioriterer ferie. Det er viktig for oss, enten det er sol og varme etter en lang vinter, eller det er å reise rundt i eget land, sier forbrukerøkonom Magne Gundersen i Sparebank 1. Etter at kronen ble svakere for noen år tilbake, har flere valgt Norge som ferieland og hatt gode opplevelser med det.

Nordlyset mv endrer rammer i reiselivet

Forskerne mener at nordlyset fremover mot 2017 vil være like synlig på himmelen som de to-tre foregående årene. Nordlyset har forbigått både den kinesiske mur og

---

⁸ Kilde: Innovasjon Norge, avisa Nordlys 24.11.2014

⁹ Avisa Aftenposten s. 22 av 17.03.2018.

pyramidene i Egypt i popularitet i 2013. Langt nord i Norge er det best sjanser for å få oppleve nordlyset. I samiske sagn er nordlyset sett på som et overnaturlig fenomen, og samene hadde dette som et viktig symbol på sine runebommer. Nordlyset omtales mange benevnelser her nord, og samene snakker `om det hørlige lys – čuovga mii gullo`.

Levajok Fjellstue er en fjellstue som ligger i bygda Levajok ved elva Tana i Tana kommune. Tidligere var dette en av Statens fjellstuer som ga losji til reisende i Tana dalen. I 1951 kjøpte Ivar Hauge fjellstuen fra staten og utviklet fjellstuen til et turistmål for jakt- og fiskeinteresserte. Fjellstuen. Fjellstuen fra 1922 brant ned til grunnen i 2007 men ble gjenreist året etter, og er sjekkpunkt under Finnmarks-løpet.

Vindkraft og reiseliv

Det er gjort større undersøkelser om turistenes holdninger til dagens vindmølle-anlegg, bl.a. Vestlandsforskning. Det er åpenbart konfliktpotensiale mellom mulig storstilt nasjonal vindkraftutbygging med større reiselivsinteresser. Den kortsiktige effekten på lokalt reiseliv er ofte liten ¹⁰.

Det finnes i dag ingen reiselivsbedrifter eller reiselivsmål av betydning i direkte tilknytning til planområdet. Det reklameres heller ikke for fjellturer i nærområdet. Mellom anlegget og bygda Levajok er det bratte fjellskråninger. Nede i bygda finner man noe dyrket mark, og spredt bebyggelse, samt fjellstuen. Laksefiske har tidligere dominert turismen til stua. De bruker også et lite innlandsfiskevann som turprodukt for sine gjester. I området er det en tursti fra Levajok og opp til toppen av Rásttigáisá.

---

¹⁰ Vestlandsforskning, 2009-Vindkraft, reiseliv og miljø- en konfliktanalyse.

Det er noe friluftaktivitet og fritidsjakt i Borseområdet, som ligger utenfor influensområdet for vindkraftanlegget.

Verdi av området for samisk utmarksbruk, reisliv og åndelighet, anses som middels, eller mot liten direkte verdi.

Avbøtende tiltak

For å redusere negative konsekvenser ved en eventuell utbygging bør avbøtende tiltak gjennomføres. Avbøtende tiltak kan også iverksettes for å forsterke mulige positive konsekvenser. Tiltakene som beskrives her har som formål å minimere prosjektets negative konsekvenser. Der det er mulig bør skjermende tiltak i størst mulig grad underordne seg eksisterende terrengformer. Det bør også tas hensyn til utformingen. For vindkraftanlegget gjelder dette i første rekke vegger, fundament, nybygg og linjeframføringer. Der dette ikke er mulig, for eksempel pga. topografien, kan det være viktig å neddempe inngrepet og tilstrebe god visuell utforming. For eksempel på Rásttigáisá, ved å legge rasteplasser og naturlige stoppesteder i forbindelse med ferdsel i området. Det anbefales at det tas hensyn til de anbefalinger som er blitt gjort i fagutredningene for kulturminner, landskap og biologisk mangfold. Det vil gi en fortsatt verdi for de aktiviteter som utøves i området. De ytterste turbinene vil slik de er beskrevet i fagrapportene, kunne lette på den visuelle påvirkningen turbinene får for området.

Andre avbøtende tiltak for å forsterke positive konsekvenser for samisk bruk i området (gjenopprette utmarksbruk, økt reiseliv mv.), ved en eventuell utbygging vil utbygger opprette et eget fond som kaster av seg penger som fordeles til personer eller virksomheter som ønsker å øke kompetansen innen temaene reiseliv, samisk utmark og samiske kulturemner.

REINDRIFTEN SOM BERØRES AV UTBYGGINGEN

Reindriften skal etter reindriftslovens formål bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv. Reindrift er en sentral bærer av samisk kultur, samisk identitet, samisk språk og opprettholdelse av samisk tradisjonskunnskap om naturen. Reindriften er en nomadisk driftsform som utnytter utmarksbeiter gjennom regionale trekk med årstidene. Rein lever året rundt på utmarksbeite, hvor den er prisgitt uforutsigbare værforhold og variasjoner i tilgang og kvalitet på beitet både mellom årstider og mellom år. Et reindriftsår består av åtte årstider med ulike behov for beiter.

Beiteområdene er selve grunnressursen for reindriften. Reinens levesett, med ulike krav til beite i ulike sesonger, gjør reindriften til en arealavhengig næring. Reindrift utøves primært i det samiske reinbeiteområdet som strekker seg fra Finnmark i nord til Hedmark i sør. Dette området er igjen inndelt i seks samiske regionale reinbeiteområder og videre i et større antall samiske reinbeitedistrikter¹¹.

Gjennom de mest krevende periodene av året har reinen en stram energitilgang, som skal forsyne reinen med energi til aktiviteter som beiting, bevegelse og til de grunnleggende livsprosessene. I denne sammenheng har simlas kondisjon stor betydning for selve kalvingsresultatet, som igjen påvirker hvor mange kalver reineieren har til slakt.

Simlene skal i løpet av året ha energi til å bringe frem kalv gjennom drektighetsperioden, samt tilstrekkelig energi til oppfostring og melkeproduksjon i løpet av vår, sommer og høst. Tradisjonelt har klimaet og snøforholdene vært den dominerende faktoren for disse sammenhengene. Men når beitetrykket har vært

---

¹¹ 1 §§ 4, 5, 6 og 42 i Lov om reindrift av 15.06.2007.

for høyt og lavbeitenes kvalitet er redusert, slik som i store deler av Finnmark, må reinen også bruke mer energi på å grave frem beite.

For å utnytte produksjonspotensialet i reindriften må reinflokkenes størrelse derfor tilpasses tilgjengelig beiteareal. For reindriften i Norge er det stor variasjon mellom ulike områder i forhold til hvordan reinflokkenes størrelse er tilpasset beitegrunnet. Reinbeiteområdene Finnmark har harde klimatiske omgivelser, Sør-Trøndelag/Hedmark og tamreinlagene har i hovedsak gunstig klima for å drive reindrift.

De laveste slaktevektene forekommer i de store «innerdistriktene», slik også situasjonen var på slutten av 1990-tallet. Disse distriktene har også de største utfordringene med høy reintetthet, store tap og et lavt slakteuttak.

Det fremheves i samme resursregnskapsrapporten for reindrift at det er stor spredning i gjennomsnittlige slaktevekter mellom de ulike sommerbeitedistriktene/sommersiidaene i Vest-Finnmark og Karasjok. Noen av sommerbeitedistriktene har slaktevekter og et reintall som er i samsvar med en økologisk bærekraftig reindrift. Et flertall av sommerbeitedistriktene, herunder «innerdistriktene», har imidlertid slaktevekter for de siste år som ligger betydelig under også den nedre normen for en økologisk bærekraftig reindrift.

Øst- og Vest-Finnmark reinbeiteområde utgjør omtrent 70 % av den samlede reindriften i Norge og er delt inn i seks ulike soner. I Vest-Finnmark utgjør Kautokeino østre sone, midtre sone og vestre sone tre naturlig atskilte flyttesystemer. I Øst-Finnmark reinbeiteområde utgjør Karasjok vestre og østre sone to naturlig atskilte flyttesystemer. Lengst øst i Polmak/Varanger utøves reindrift i til sammen åtte reinbeitedistrikter.

De laveste slaktevektene forekommer i de store «innerdistriktene», slik også situasjonen var på slutten av 1990-tallet. Disse distriktene har også de største utfordringene med høy reintetthet, store tap og et lavt slakteuttak. Et flertall av sommerbeitedistriktene, herunder «innerdistriktene», har imidlertid slaktevekter for de siste år som ligger betydelig under også den nedre normen for en økologisk bærekraftig reindrift.

Polmak/Varanger har til sammenligning hatt en markert lavere tapsprosent, og har tidligere vært på samme nivå som Sør-Trøndelag/Hedmark. Generelt god kondisjon på reinen og lavere dyretetthet på beitearealene har vært viktige faktorer for å forklare de lavere tapene helt øst i Finnmark sammenlignet med Karasjok og Vest-Finnmark.

1933-loven om reindrift, ble det bl.a. gitt regler om fordeling av beitene til reindriften i Deatnu-Tana. I henhold til § 2 ble Finnmark inndelt i fire rein-sogn, Guovdageaidnu-Kautokeino-Kárášjohka-Karasjok, Buolbmát-Polmak og Várjjat-Varanger. Disse ble igjen inndelt i sommerbeitedistrikter, høstbeiter og vinterbeiter (fylkesmannens forordning av 10. november 1934). Samtidig ble det fastsatt beitetider for opphold i de ulike distriktene, Arbeidet med distriktsinndelingen ble utført av lappfogden i Finnmark.

Distrikt 13 – Karasjok (Kárášjlohka).

På neste side ser vi grenser for reinsogn og reinbeitedistrikter. Fylkesmannens forordning av 10. november 1934, ifl. Kart fra Landbruksdirektoratet:

Øst-Finmark reinbeiteområde
Reinbeitedistrikter

Reindrif og naturinngrep

Det er grunnleggende utfordring for reindriften å ha tilstrekkelig tilgang til nødvendige beiteressurser, dvs. tilstrekkelig tilgjengelig beite til alle årstider. Værforhold og klimaet har stor innvirkning på hvordan utviklingen plantene og dyr i naturen skjer. Det er derfor behov for nødvendige beitearealer til å kunne mestre denne ubalansen. Dersom det i sesongen er underdekning i veksten, vil en redusert tilvekst av planter gjøre dyrene mindre i stand til å møte neste sesong. Det viktigste element i beitebalansen er årstidsbalansen mellom tilgjengelige vinterbeiter og barmaksbeiter. Vinterbeitene bestemmer mulig flokkstørrelse, mens sommerbeitene bestemmer produksjonen (Klein 1968). I tillegg til beite-

Konsekvenser for samisk bruk i Borši til Válljohka - Planlagt utbyggingsområde for vindmøller i nærheten av Rásttigáisá, Leavajok

Side 27

kapasitet er også reinens naturlige bevegelser i, og bruk av, terrenget viktig å forstå beitebruk og beiteutnytting.

Først trekker reinen seg ned i terrenget for å nå tak i de første grønne spirene, så følges grønningen etter hvert som den brer seg oppover terrenget. Når myggen og innsektene kommer, trekker reinen så høyt som mulig for å unnsnippe og må da trekke ned på natta for å spise. Når sommeren er på hell søker gjerne reinen ned i terrenget, særlig for å finne sopp. Utover høsten holder vegetasjonen seg lengst i de våre lavere liggende områdene og rein vil derfor følge disse.

John Murra (1975;2002) peker på måter som folk bebor ekstreme klimaer, tar grep for å være rustet hele tiden til klimarisikoen de alltid er omgitt av. Det betyr at lenger nord er mennesker avhengig av å kunne mestre et mangfold av nisjer innen sin reindrift, og til enhver tid avpasse eget arbeid til et allerede presset økosystem, det vil si vite hvordan den lever, hvilke krav den stiller til forholdene på levestedet, og hvilke ressurser den har til disposisjon.

Reindriften arealbruk er også preget av kritiske flaskehalsar som reinen må forsere, f. eks vandringen mellom sommer- og vinterbeitene. Et eksempel er i Kvalsund der gruvesjaktene er plassert i et sårbart punkt direkte på trekkleien til reinen på veg til og fra sommerlandet. Mange planleggere ser ut til å tro at det er god plass på vidda.

Det er også viktig å ta hensyn til at jo lenger nord man kommer, det vil si jo mer ustabil klima, jo mindre robust er reindriften for inngrep. De store klimavariasjonene, krever langt større spillerom i form av økologiske nisjer enn det som kreves i mer stabile klimaer.

I reindriften terminologi brukes begrepet `guohtun` bare i forbindelse med snø, dvs. snøens tilstand og mengde. Begrepet henspiller ikke direkte på beiting i og for seg. En etnisk nordmann ser øyeblikkelig for seg at det er lite mat, men reindriften med dette uttrykket mener tilgang på til mat gjennom snødekket som er dårlig beite (Eira et al., 2010, Eira 2012). `Dårlig beite` sagt av en same sier ikke

noe om hvor mye mat det er under snøen, bare at det er vanskelig komme frem til maten.

En «vakker reinflokk» defineres i samisk reindrift som en flokk med størst mulig variasjon i alder, farge og kjønn -bukker, simler og kastrater – i flokken (Oskal 2000).

Effekter ved inngrep

Rivaliserende arealbruk har ført til økende fragmentering av beitelandet. Inngrepseffekter kan deles inn i direkte effekter, indirekte effekter og kumulative effekter (World Bank 1997). De direkte effektene ved naturinngrep omfatter som regel fysisk tap av land og forstyrrelser av dyr i nærheten av inngrepet. Det er utført mye forskning på effekten av direkte forstyrrelse av både rein og andre drøvtyggere. De fleste undersøkelsene viser at direkte forstyrrelser nær inngrep med påfølgende fluktreaksjoner gir små og kortvarige effekter på enkeltdyr (Vistnes, Nellemann & Strøm Bull).

Indirekte effekter omfatter unngåelseseffekter i lengre avstand enn den dyrene blir utsatt for direkte forstyrrelser. Adferd studier viser at dersom rein utsettes for kontinuerlig og langvarig forstyrrelser, vil dyr som stadig møter på trafikk bruke mer energi og få lavere kroppsvekt enn ueksponerte dyr. Dette vil særlig være kritisk om våren når dyra er i dårlig kondisjon og simler har stort energibehov (op.cit). En ny gjennomgang av forskningen på hvilke effekter menneskelig aktivitet og infrastruktur har på tamrein, underbygger at slike effekter må sees i stor skala for å unngå at de blir undervurdert (Skarin & Åhman 2014).

Noen KU-forfattere mener at studier på regionalt skalanivå i det minste hele sesongbeiteområder og områder minst to km fra kilden til forstyrrelsen. Studier bør omfatte hele den aktuelle populasjonen og ha et tidsperspektiv som minst er måneder eller år. *Intermediære* studier omfatter habitatvalg på landskapsnivå områder minst to km fra kilden til forstyrrelsen med et tidsperspektiv som minst er måneder. Lokale studier omfatter plante-samfunn eller beitelokaliteter som benyttes i kort tidsperspektiv og som også er mindre enn to km fra kilden til forstyrrelsen. De mest relevante funnene var:

- Siste 15 til 20 års forskning viser at sett i forhold til regional skala vil rein ha en tendens til å unnvike permanente inngrep eller kontinuerlig forstyrrelse med alt fra hundre meter opp til 15 km.
- Det er en tendens til lengre unnvikelsesavstander når menneskelig aktivitet inngår i forstyrrelsen, også til tamrein.
- Unnvikelsesatferd fra gode beiteområder vil åpenbart medføre økt tetthet av rein på alternative områder. Dette vil, avhengig av kvaliteten på og utnyttelsen av disse, kunne påvirke både ernæring, overlevelse og reproduksjon for berørte rein.
- Generelt er rein mest sensitive for forstyrrelse på sein vinteren, mens simler er mest sensitive dyra i flokken. Dette samtidig som de også er den dominerende dyrekategorien hos tamrein.
- Det er også vanskelig å påvise også at tamrein over tid venner seg til inngrep og forstyrrelser, mens begrensning av forstyrrelsene har påviselig effekter (op.cit.).

Kumulative effekter er sumeffekter av tidligere og nåværende inngrep. Infrastrukturtiltak som hver for seg kan ha begrenset effekt vil til sammen føre til store akkumulerte effekter. Virkninger av bit-for-bit inngrep akkumuleres kvantitativt inntil man når terskelen der virkningene kan gjøre kvalitative sprang. Dvs. et tilsynelatende begrenset inngrep under uheldige omstendigheter kan få uforholdsmessige store effekter. Inngrepene må ses i en sammenheng. Permanente inngrep må derfor sees et langsiktig perspektiv.

Reindrifta og reindriften har tålegrenser og den samlede effekten av mange inngrep har endret reindriften mange steder. Et reinbeitedistrikt med gode beiteforhold og god beitebalanse fra naturens side, vil derfor generelt ha en større bufferevne overfor inngrep og forstyrrelser enn et mindre godt distrikt. Sett i et langtidsperspektiv er reindriften under et betydelig press fra andre aktuelle brukere om samme arealer (Danell 2004, Riseth 2002), særlig de siste årene. FNs utviklingsprogram (Unep 2001) angir i et trendscenario at dersom naturinngrepene fortsetter i samme tempo som nå, vil reindriften få vanskeligheter med å overleve når vi ser noen tiår fremover. I Norge er presset på reindriften påvist å være størst i sørsamisk område og for kystnære beiter (Vistnes & al., op.cit.).

KU-forskriften (Lovdata 2014) legger til grunn at *de samlede effektene av planer og tiltak innenfor det enkelte reinbeitedistriktet skal vurderes*. Det innebærer at det aktuelle inngrepet må vurderes i lys av andre inngrep og reindriftas tilpasningssituasjon. Kumulative effekter kan være vanskelig å forutsi rimelig presist. Det anses at det kan være formålstjenlig å gå vegen om å vurdere effekten på reindriftas fleksibilitet (Beach & Stammler 2006). Konkret kan reduksjonen av sommerbeitekapasitetens i første omgang synes å ha en liten umiddelbar effekt i et distrikt som er klart begrenset av vinterbeitekapasiteten. Senere kan det imidlertid vise seg at nettopp dette inngrepet betyr at man mister tilpasningsevne gjennom at man hadde hatt behov for disse arealene fordi nye inngrep fordrer omlegginger i driftsmønsteret. I et slikt tilfelle vil det aktuelle distriktet i første omgang tape fleksibilitet, som i neste omgang gjør effekten av ett nytt inngrep større enn den ville blitt med opprinnelig fleksibilitet intakt.

REINBEITEDISTRIKT 13

Karasjok er et av de største reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark. Sommerdistriktet er 3192 km². Distriktets vår og høstbeiter er på Ifjordfjellet. Lokaliseringen av distrikt 13 i forhold til nabo-distriktene er vist i figuren foran s. 27.

Pr. april 2021 har distriktet 19 siidaandeler med i alt 60 personer. Distriktet har flere vintersiidaer og få sommersiida. Fastsatt reinantall i hele distriktet er 12 000 dyr. Gjennomsnittsvakta på varit (1 ½ års hannrein) er 23 kg og gjennomsnittsvakta på kalver er på 16 kg. (Statens Reindriftsforvaltning 2016). Vektene er anbefalt normtall (25-29 for varit og 17-19 kg for kalv (LMD 2008). Dette er en del av grunnlaget fro at myndighetene har pålagt distriktet å redusere reinantallet.

Flytteveger og flyttemønster

Et sikkert vårtegn er reinsdyr som er på flytting fra vinterbeiteområde til vår- og sommerbeiteområde. I Finnmark i nord vil det fra midten av april måned være flokker som er på tur mellom de ulike årstidsbeitene. Det nærmer seg kalvingsperiode, som stort sett foregår i hele mai måned og inn i juni måned. Okserein oppholder seg normalt ikke sammen med simlene under kalving. Reinen har

dårligere kondisjon på våren etter en lang vinter, og trenger ro og hvile under flytting og kalving. Simlene nærmer seg kalving nå og tåler mindre forstyrrelser enn ellers i året. Også etter kalving er simler med kalv sårbare. Okserein er svake om våren, og trenger å beite uten forstyrrelser.

Fylkesmannen har oversikt over reinbeitedistriktenes flytteveier og kalvingsområder. De har også nødvendig kontaktinformasjon til distrikter dersom man ønsker informasjon om reindriften i området og veiledning om ferdsel i reinbeiteområdet.

Flyttemønster

I distriktsplanen kommer frem hovedtrekk i flyttemønster og bruk av beiteressursene. Driften foregår med utgangspunkt i at rein lever året rundt på utmarksbeite, hvor uforutsigbare værforhold og store variasjoner i tilgang og kvalitet av beite mellom sesonger og mellom år varierer. Reinen må tilpasses et skiftende miljø der beiteopptak veksler med variasjonene i plantene gjennom året. Variasjonene er knyttet til reinens trekk mellom ulike beiteområder og trekk mellom sesongbeiter og lokale trekk innenfor samme beiteområde. Reindriften har åtte ulike årstidsbeiter; vinter, vårvinter, vår, forsommer, sommer, høst, brunst og høst/vinter.

Reinen trekker om våren naturlig mot kysten, hvor det er godt reinbeite av grønnvekster og får mindre insektplager. Om høsten trekker reinen tilbake mot vinterbeitet. Beitebruken og flyttemønsteret kan variere mye på grunn av uforutsigbare værforhold og varierende beitetilgang. I mars/april flytter den enkelte vintersida samlet med reinflokkene fra vinterbeite i distrikt 17 til distrikt 13 etter tradisjonelle flytteleier til vår- og sommerbeitet. Fra Valjok og forbi Levajokvannet foregår vårflyttingen i samlet flokk. Ved fremkomst forbi Darjohka (distriktsgrensen til D9, Tana). Reinen til D9 er langt unna, minst 9 mil og ovenfor Holmfjell. Deretter slippes reinflokkene fri for å beite. Reinen trekker naturlig mot sommerbeitet. Simlene samler seg i mindre flokker og trekker mot sine kalvingsplasser. Okserein og fiorårskalver trekker noe senere, når insektplagen blir mer intensiv, og sprer seg utover hele vårbeitet. Reinen

trekker naturlig videre nordover mot kysten til distriktets sommerbeite nord for Rv 98 på Ifjordfjellet.

Retten til flytting er en viktig del av reindriftsretten, jf reinl. § 22, jf § 20. Blokkering av flytteretten ville utvilsomt utgjøre en krenkelse. Reineier kan fritt og uhindret drive og forflytte rein i det reinbeiteområdet hvor reinen lovlig kan ferdes, altså innenfor det aktuelle beiteområdet hvor han har rett til å være¹². Dette følger også av reinl § 19 om beiteretten.

Beiteretten omfatter nødvendige årstidsbeiter; barmarksbeiter og vinterbeiter, jf reinl § 20.

I tillegg til at man kan flytte rein der hvor reinen lovlig kan ferdes, har man adgang til flytting med rein etter tradisjonelle flyttleier mellom årstidsbeitene.

Reinbeitedistrikt 13 driver reindriften gjennom hele året innenfor grenser hvor reinen lovlig kan ferdes. For dette distriktet er det ikke aktuelt å flytte over fremmed grunn. Distriktet er derfor ikke bundet til en fast flyttlei, men kan flytte og drifte som de vil innenfor sitt areal som overstiger 3000 km².

Ettersom D13 driver innenfor sitt eget store område, er det ikke nødvendig med noen organisert flytting. Om høsten er praksis at flokkene streifbeiter i retning vinterbeitene. Et særlig problem har vært reintrekket og beiting opp mot D9.

Om vinteren gjeter siidagruppene atskilt. Til hjelp med voktingen anvendes i tillegg til snøscootergjeting, primitive sperregjerder. Flyttingen skjer organisert på den måten at hver gruppe flytter for seg. Når flokkene er fremme innenfor D13s barmarksbeite, streifbeiter reinen på eget instinkt nordover.

Etablering av vindkraft på det aktuelle plataet vil neppe få noen virkning på reintrekket mellom sommerbeiter i nord og vinterbeiter i sør. I alle tilfeller vil ikke virkningen bli noe i nærheten av det som kan karakterisere det som en krenkelse.

I mai og juni kalver simlene. Noen simler har da allerede kommet til sommerbeitet og kalver der, mens andre simler kalver på vårbeitet. En del

---

¹² Kirsti Strøm Bull «Reindriftsloven. Lovkommentar» 2020 om § 22 side 103.

kalvingsområder er tegnet inn på arealbrukskartet (Statsforvalteren). For å unngå tap er det nødvendig at simler og kalv har mest mulig ro under kalving. I denne tiden samler distriktet rein som er blitt igjen sør for RV98, og driver reinen til området nord for veien. Fra månedskiftet juli/august merker distriktet kalvene på slakte/merkegjerdet ved Skadjejavri-Sjåvann.

Distriktet samler reinen, som beiter nord for RV98 i flokker på omlag 600-1000 rein, som drives for merking. Etter merking beiter reinen sør for riksveien. Om sommeren på varme dager trekker reinen opp i høydene til luftingsplassene. Nå kan Reinbeitetdistrikt 9 Tana, starte fra Nordkyn og forbi Hopseidet på veg sørover. Når de ankommer D13 sitt sommersperregjerde på Ifjord, drar reieneierne fra D9 og lukker de åpne grindene til sprerregjerdet for å unngå sammenblandinger.

I september samles reinflokken på nytt og drives til beitehagen på sørsiden av RV98 ved Skadejavri-Sjåvann. Reinen settes i gjerdeanlegget for uttrekking av slaktedyrr. Etter dette beiter reinen i hovedsak på sørsiden av RV98. Brunstperioden starter i september og varer ut i oktober-november. Parringsområdet er innenfor distrikt 17 og i sydlige deler av distrikt 13. Det er viktig for produksjon av kalver at reinen har ro i parringsperioden. I slutten av november samler distriktet all rein for skilling i Sohparvađđa skillegjerde. Distriktets reinflokk skilles i 4-5 vintersiidaer og slaktedyrr blir trukket samtidig med skillingen før vintersiidaene flytter til sine tradisjonelle siidaområder innenfor distrikt 17. Om vinteren oppholder reinen seg på vinterbeite i mellom Iškkoraš og Anarjohka i Karasjok kommune.

Distrikt 13 har selv utviklet en egen konsekvensutredning for sin reindrift i området. Om flytteveiene konkluderer utredningen med følgende at:

«Et stort og viktig areal med ulike kvaliteter på ulike tider av året vil gå tapt om vindmøllene utbygges. Det er ikke bare snakk om selve arealene som blir brukt til utbyggingen, men også de kumulative effektene som vil gi distriktet store, reelle tap.

Nordøst for det planlagt vindmølleprosjektet er Adamsfjord kraftverk. Den kumulative effekten av dette sammenholdt med det planlagte vindkraftverket blir så stort at store områder går tapt. Det er allerede i dag utfordrende å forsere de områdene som Adamsfjord kraftverk bruker på grunn av ulike forstyrrelser og

barrierer som kraftlinjer og usikker is. Om det planlagte vindkraftverket realiseres vil det nærmest bli umulig å flytte reinen og bruke områdene til beite og opphold for reinen».

Videre skriver RBD 13 «at andre reinbeitedistrikter blir berørt av en eventuell utbygging. Tap av disse arealene vil flytte beitepresset mot andre områder».

Flytteleiene beskrives at distriktet slik:

Flyttleier i distrikt 13 – beskrivelser og kart og anvendelsen av disse kan oppsummeres slik:

1. Over Vilgesrášša, flokken flytter beitende og bredt her, om våren og også om høsten. *Dette mener vår informant ikke semmer med virkeligheten. Her går ingen rein.*

2. Flokken som er lenger sør, i Lohkkaskáidiområdet, den samles og flyttes med over Vuonjalrášša, nordøstover. Også her flyttes flokken bredt. I Lohkkaskáidi er det tre dype og tverrgående elvekløfter, flokkene må flyttes gjennom en omvei og rundt områdene og helt til høyfjellet hvor kløftene starter. I disse kløftene renner elver/bekker mot Stuorrajohka. *Vår informant avviser at det går reintrekkvei her.*

3. Flokkene som er lenger nord, i Reatkkaskáidiområdet, disse samles og flyttes nordover mot enden av Reatkkaskáidi, og derfra nedover på østsiden av Stuorrajohka. Da kommer flokkene fram til Vuonjalskáidi, og der flyttes flokkene etter hvert spredt over Vuonjaljohka og fram til Stuorraskáidi. Denne flytteretningen er om våren. Denne flyttleien er inntegnet i de gamle arealbrukskartene.

4. I mørketiden, når man har fått samlet flokkanten på Vuonjalskáidi og igangsetter flyttingene, så føres flokkene over Vuonjalrášša – til Stuorrajohkageahči – langs og nedover Geaidnojohka – til Geaidnoskáidi – og til Sárásskadi.

5. På våren samler gjeterne flokkene som er blitt igjen lenger syd og flytter med disse mot kalvingsplassene lenger nord. Disse har kalvet i Vuonjalskáidi og Stuorraskáidi. Den sørligste delen av flokken kalver i disse områdene særlig i de år hvor snøforholdene er vanskelige og det er lite barflekker i kalvingsområdene lenger nord. *Her foregår ingen kalving, mener vår informant.*

6. Vážžojohka flyttlei starter fra Áttanguolbba – forbi Ruksesbatjávrrit – over enden av Vážžojohka – oppover langs Vážžojohka – og vender sydover over den midtre Mátemušboršejohka. Flyttleien brukes både vår og høst.

7. I mørketiden brukes også flyttleien fra Stuorraskáidi – mellom de to Borggašgáissat – over enden av Vážžojohka – nedover langs Gaskaborsi sydøstover – svinger over den sørligste Boršejohka – og derfra sørover til Sárásskáidi. *Vår informant avviser at det foregår noen reinflytting her.*

8. Når flyttingom høsten, i mørketiden, starter fra Illas og videre til Guollegielas i den østre del av distriktet, så flyttes flokkene etter Menajávriid – forbi og over Guolpačohkka – over den østligste Bahttaoivi – over Davit Borsejohka, nedenfor Borseluobballiid – til Ráhpesoivi – Duolbaskáidi – over Dárrejohka – og derfra videre sydover. Her er også gamle reinraide- og kløvreintraseer som reindriftsfamiliene fra Lágessuottar har brukt i uminnelige tider, både vår og høst.

9. Fra Lávnnjos – over Juvvajároaivi – rundt Deardnojávri og derfra nordover langs Deardnojohka.

Fylkesmannen i Finnmark henviser til Kilden, en offentlig ajourført digital database, der det finnes faktainformasjon over alle landets reinbeitedistrikter. Ved oppslag over flytte- og trekkleiene i Kildenbasen, kommer det fram at flytteveiene ikke er oppdaterte, og ber at informasjonen som finnes i databasen om temaet, bør bare brukes som retningsgivende. Andre formelle og uhildete kilder om flytteveiene finnes ikke. Da er vi avhengig av å undersøke disse nærmere på egen hånd, f.eks gjennom befarung, om vi da ikke stoler fullt ut på reieneierne selv. Den tilliten hadde vi siden utreder kjenner personlig de fleste reindriftsutøverne fra distriktet og fikk slik god kontakt og dialog.

Etterhvert som utredningen skred fram, reises det fra reindriftens hold flere alternativer til flytteveier i nærheten av utbyggingsområdet, og at flyttingen her skjedde ganske bredt. Dermed igangsatte utbygger sine egne undersøkelser, bl.a. å følge rein-flyttingen med helikopter til RBT 13 fra vinter til sommerbeitet (mest sårbart tidspunkt). Konklusjonen var som forventet, en smal flytting der reinene flytter rett etter hverandre, og ganske rett linje framover. I nærheten av utbyggings-området, med minste avstand på 5 km fra Vuotjalčearru, går reinens flytting rett forbi og uten stans. Se illustrasjonsbilde på neste side. Tar vi utgangspunkt av flyttingen i det aktuelle utbyggingsområdet, sier vår informant, at

flyttingen foregår i nærheten av Leavvajávri så krysses Lávddegtála. Deretter fortsetter reinen mot landet mellom Geaidnogáisá og Rásttigáisá.

En eldre reindriftssame uttalte om eventuelle komplikasjoner og utfordringer med reinflytting i nærheten av bygg og anlegg er meget overdrevet. I spesielle tilfeller må vi gjeterne trå til med vårt kunnskap. `Vi samer er profesjonelle i å føre reinen akkurat dit vi vil, og med nåværende motorisert kraft er dette blitt et enkelt oppdrag å mestre` (ref.notat intervju 13.07.2020).

Bilde: Flyttevei til RBD 13 fra vinter til sommerbeite i nærheten av utbyggingsområdet Vuonjalrášša.

Det er også gjennomført befaringer om flyttingsmåten til RBD 13 fra sommer til vinterlandet og andre. I disse befaringene deltok reineiery fra RBD 14 A, RBD 13 og RBD 9, samt kommunale og fylkeskommunale myndigheter, samt Fylkesmannen i Finnmark. Flyttingen fra sommer til høstbeitet fra RBD 13 i nærheten av utbyggingsområdet foregår i dag på en ualminnelig måte. Reinene blir drevet sørover med helikopter fordi flokken fra RBD 13 oppholder seg for lenge på beitelandet til RBD 9. Dersom grensegjerdet blir realisert mellom disse to distriktene, vil flyttingen igjen kunne foregå normalt, sier de fra RBD 9.

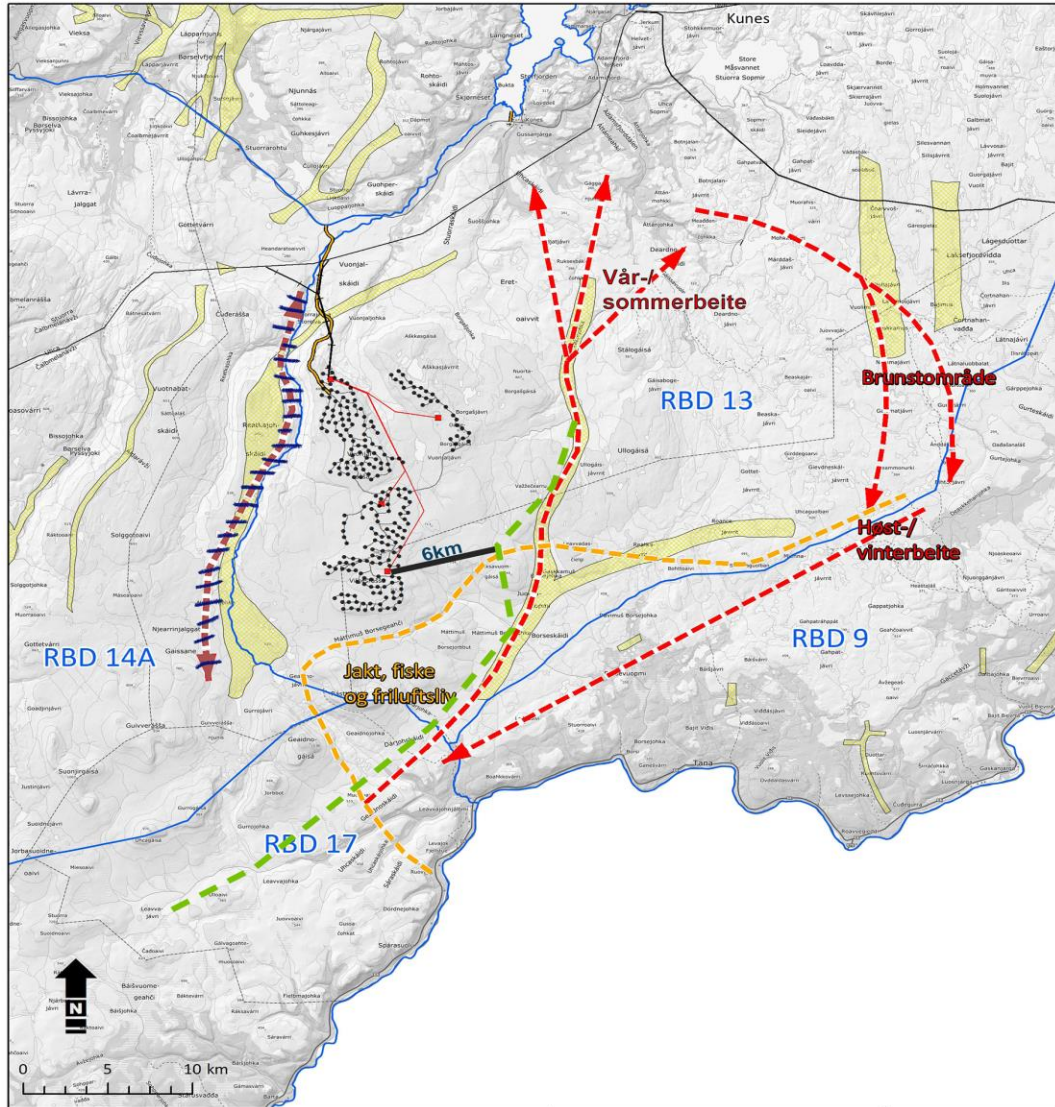
Konklusjonen er at dersom avtale om distriktsgrensegjerdet mellom RBD 13 og RBD 9 gjøres gjeldende, vil utfordringene med både reinflytting og press i forhold

til distriktene bli mer håndterlige. RDB 13 er skeptisk til gjerdeoppføringen, som sannsynligvis bygger bare på det forholdet at RBD 13 mister muligheten til å fortsette det ulovlige beite på RBD 9 sitt distriktsområdet.

Nedenfor vises kartskisse over reinflyttingen til RBD 13 slik de etter vårt skjønn foregår i terrenget i tilknytning til utbyggingsområdet (ref. bl.a. intervjunotat 24.06.2020). Kartskissen markerer også utmarksområdene som er mest aktuelle i prosjektet, samt brunstområdet til RBD13. Markeringen av vindmøllenes plassering er synlige i dette kartet, særlig forholdet mot flytteveiene. Det er god avstand til vindmølleparken til der flyttingen foregår.

Utredningene sammenholdt med bildemateriale viser at planområdet ikke er reinbeiteland. Det sentrale planområdet er av en slik art at ingen vil tvinge dyrene til opphold i et slikt område fordi dyrene da vil begynne å slikke og gnage steinlav som sliter ned tennene, noe som igjen fører til avmagring og død. Dette utelukker ikke at enkelte dyr på varme sommerdager kan trekke dit for å avkjøle seg, men tilsvarende muligheter finnes over alt ellers innen distriktets beitegrenser. Steinurplataet har ellers en overgang til grøntbeiter lavere ned i terrenget, men om disse områdene kommer til å bli påvirket av forstyrrelser høyt opp i terrenget, fremstår mindre sannsynlig ut fra beliggenhet og beitekart.

Fylkesmannen har også i sitt kartverk oversikt over flyttevegene for rein i det aktuelle området for de samme distriktene. Den vises på neste side. Fylkesmannen informerer at flyttevegene er ikke oppdaterte, og bør brukes som rådgivende.

Beregning av tapt beite

Vi har brukt tradisjonell beregningsmetodikk utviklet av statskonsulent Villmo og beitekonsulent Lyftingsmo. Grunnlaget for beregning av tapt beite er anslag gjort ut fra tiltaksbeskrivelsen i rapporten.

Vurdering av beitekapasiteten

Konsekvenser for samisk bruk i Borši til Válljohka - Planlagt utbyggingsområde for vindmøller i nærheten av Rásttigáisá, Leavajok

Reinbeitekapasiteten for et område sier noe om hvor stort reintall en kan ha innenfor et område uten at en reduserer beiteressursene (bæreevne). I det følgende vil det bli gitt en kort beskrivelse av parametere som inngår i beregningene av de ulike beitekapasitetene.

Bruttoavkastning (f.f.e) og bruttoavling. Den norsk-svenske reinbeite-kommisjon 1964 og 1965 foretok en undersøkelse på bruttoavkastningen og kjemisk analyse i fôrenheter av ulike plantesamfunn for bestemmelse av energi (fôrenheter), råprotein og mineralstoffer. Omregning til feitingsforenheter (f.f.e.) pr. arealenhet ble gjort ved hjelp av fordøyelseskoeffesienter. Ved hjelp av dette har en så kunnet uttrykke produksjonen i f.f.e. for bruttoavling (Tømmervik 2007).

Bruttoavling: For lavbeiter vil bruttoavling være avhengig av lavens dekning og lavens tykkelse. For å få et mål på dette har man gradert dette etter prosent av arealet med tett lavdekning. For eksempel vil et lavbeite med en prosentandel tett lavdekning på 35-40% ha en brutto avling på 35 f.f.e.

Utnyttelsesgraden: Utnyttelsesgraden av et beite har nær sammenheng med beiteverdien. Plantesamfunn med høy beiteverdi vil bli sterkere avbeitet enn plantesamfunn med lav beiteverdi. En har ved en rekke undersøkelser i ulike distrikter satt opp tabeller for gjennomsnittlige utnyttelsesprosenten for rein på de ulike vegetasjonstyper. Utnyttelsesprosenten for de ulike beitetyper vil variere med årstiden og beiteperioden i området. Jo lengre beitetid jo større utnyttelsesprosent. En må derfor ta hensyn til når og hvor lenge det kan være aktuelt å bruke området. Resultatet kommer fram ved å multiplisere bruttoavkastningen med utnyttelsesprosenten av nettoavkastningen (Vilmo 1982).

Fôrbehov: Det diskuteres om en skal bruke fôrenheter eller tørrstoff når man skal regne ut hva en rein spiser pr dag. Forskning viser at en gjennomsnittlig rein har et fôropptak på ca. 3 kg tørrstoff pr. dag (Storheier et al. 2003, Staaland & Hove 2000). Dette tilsvarer 3,75 kg tørrhøy med antatt fuktighet på 20% (Tove Aa Utsi, pers. med). Her velges å holde seg til fôrenheter. En beregner et fôrbehov hos rein til gjennomsnitt for vinterperioden 2,0 f.f.e og 3,0 f.f.e pr dyr pr dag i barmaksperioden. For bruk av begge disse sesongene vil derfor gjennomsnitt på 2,5 f.f.e. pr dyr pr. dag.

Økonomisk beregninga ved beitetap (avbøtningstiltak):

Ut i fra tidligere arbeider vet en at prisen pr fôrenhet f.f.e ligger i snitt på 3-6 kr f.f.e avhengig av hvilken fôrtype man regner ut fra. Prisen på tørrhøy er ca. kr 3 kr/kg. Dersom man en regner med 2 kg tørrhøy pr fôrenheter vil dette gi en pris på 6 kr/f.e.f. En rundball med surfôr på 700-800- kg regnes som 100 f.f.e. Prisen på denne vil normalt være rund kr 300. Dette gir en pris på kr 3 kr/f.e.f. Ved kjøp og bruk av rundball vil det i tillegg påløpe ganske store fraktkostnader. Prisen på reinfôr var i 2013 5,30 kr/kg. Det tilsvarer omtrentlig en f.f.e. Alle priser ekskl. mva. Som snitt av dette vil derfor 5 kr/f.f.e i de videre beregninger. Alternativt kan beitetapet beregnes ut fra en formel for tapt produksjon på det antall rein som beitet kan vedlikeholde ¹³:

Antall rein som det er kapasitet til * produksjon pr rein vårflokk * produksjonspris.

De to metodene har i andre utredninger gitt resultater som ligger rimelig nært hverandre om man regner på sesongbeiter. I dette tilfellet er det valgt kun å foreta direkte beretning av fôrprisen siden det angår nokså begrensede områder. Slike beregninger angår fôrverdien av årets produksjon på planlagte utbyggingsområder. Siden det her er tale om permanente inngrep som tar arealene varig ut av produksjon, må en kapitalisere avkastningen for å få den totale produksjonsverdien av arealene. Vanlig kapitaliseringsrentefot er 5%.

Etter det utreder kjenner til har utbygger foreslått i en avtale med RBD 13 en kompensasjon om avbøting på tap av beiteland og for andre anleggsforstyrrelser, som ligger langt over den verdi som utregningsmåten vi har gjennomgått over tilsier.

Distriktsmønster

I grove trekk følger vårflyttinga følgende rute: Fra Anárjohka, krysser Tanaelva, nordover forbi Rástegáisá og videre Gáissávuole til Skádjejavri. I tillegg til flytteleier og årstidsbeiter viser figuren, samt gjerdesystemer. Det ene er sperre-

---

¹³ Bl.a. lagt til grunn i Hålogaland Lagmannsretts overskjønn for FATIMA, se <http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wifrens?olex/avg/lhsiv-lh-2000-000258.html>

gjerdet i forbindelse med Adamkraftutbyggingen fra som skiller sommerbeitemlandet og det tidligere høstbeitet innenfor eget distrikt.

Okseflokken blir ikke lenger skilt ut og hører sammen med flokken under hele sommersesongen. Vårflyttingen foregår i april/mai måned. Hele flokken er framme på Rástegáisá i midten av mai. Flytteleien over dette området vises på figuren nedenfor. Om flokken blir her noen dager, foregår beitet høyere opp i fjelltoppene.

Kalvingslandet er i området Čortnahaddan. Stordelen av simleflokkens kalver i dette området, men kan også kalver på andre steder innen sommerbeitet. Etter at fostringsflokken begynner å samle seg, trekker simleflokkens seg mot sperregjerdet. Etter at det begynner å bli grønt i fjells og varmen kommer trekker flokken høyere opp i terrenget og beiter på og rundt. Her blir den inntil spredningstiden begynner og etter at det blir kjøligere.

Distriktet har sommerboliger i Skadjejavri. Rundt 1. juli har er flokken i sommerlandet. Distriktet har sperregjerde som skal hindre flokken i å trekke sørover for tidlig. Ifølge arbeidsavtalen mellom siidaandelene skal vedlikeholdet av gjerdet være ferdig vedlikeholdt rundt 15. juli.

Etter at flokken har begynt å trekke mot Skadjejavri og sperregjerdet starter distriktet med opp med merking av kalver. Dette arbeidet begynner vanligvis i midten av august i Skadjejavri. Der har distriktet gjerdeanlegg for kalvemerking og husvære.

Etter at merkingen er ferdig slippes de flokkene som man er ferdig med, gjennom gjerdet til høstbeitet som er sør for som går sørover. Flokken er i dette området til etter brunsten. Den delen av flokken som ikke trekker mot sperregjerdet av seg selv, hentes normalt i løpet av september og føres mot sperregjerdet og inn i gjerdet hvor kalvene blir merket. Dette gjelder også rein som er til merking. Her kan deler av okseflokkens bli gående igjen slik at de må samles i september. Distriktet er normalt ute av Rásttigáisá i november, men vanligvis innen 20. desember.

Flokken flyttes vanligvis fra tidlig høstbeite før jul til Sohpparvađđa (Válljohka) der det foretas uttak av slakterein ved gjerdeanlegget der og deretter videre mot

vinterbeiteområdet i Anarjokdalen øst for Karasjok. Figuren nedenfor viser vegetasjonsfordelingen i distrikt 13.

På grunnlag av vegetasjonskartet er fordelingen av vegetasjonstyper i hele distrikt 13 beregnet og framstilt i figuren nedenfor. Denne figuren er botanisk vegetasjonstyper slått sammen til større klasser som er mer rele-vante i forhold til beitepotensiale. De seine høstbeiteområdene finnes i distrikt 13 hvor reinen føres til gjerdet i Sohpparvaðða. Det har distriktet gjeterhytter. Etter at denne arbeidsoperasjonen er ferdig, slippes flokken på beite i vinterbeiteområdet hvor det beites samlet inntil flokken føres til skille og slakte uttak av resterende slakterein og hvor man skiller ut i vintersiidaer. Disse gruppene beiter adskilt inntil vår-flyttingen begynner eller inntil man kommer til vårbeite- og kalvingsland.

Distriktet bruker sneskoter for ferdsel i vintersesongen. I barmark-sesongen brukes ATV`er (4-hjulinger).

Dagens tilpasningssituasjon

- Hytter på Ifjordfjellet og i andre områder.
- Autovern langs E6 på Ifjordfjellet.
- Et antall skogsveger lovlige eller ulovlige i Anarjokområdet.
- Kraftlinja som går over vidda fra Adamsvassdraget. Ved linja er det dessuten hytter.
- På flere steder er tradisjonelle trekkleier stengt ved at det er satt opp gjerder helt opp til fjellveggen.
- Stadig nye hytteområder etableres.
- Anarjohka nasjonalpark ble etablert i 2011.

Reindriften og press på arealer ved ulike utbygginger

I forbindelse med samfunnsutviklingen registreres et stort press på arealene – særlig i arktiske områder. Denne utviklingen har skapt utfordringer for primærnæringene og annen samisk bruk – spesielt for reindriften. Utbyggerne av industriutvikling besitter store ressurser, noe som skaper store utfordringer for primærnæringene og i kombinasjon med annen virksomhet. De lokale næringene

sitter ikke med kompetanse og ressurser til å medvirke likeverdig i slike prosesser – og kommer derfor ofte ut som tapende part.

Det er derfor viktig å sikre at primærnæringene har kompetanse og ressurser til å påvirke prosessen knyttet til konkrete utbyggingsprosjekter. Dette er nødvendig både i forhold til utbyggerne og ikke minst NVE som skal godkjenne en eventuell gi tillatelse til utbygging. Dette gjelder særlig reindriften og samisk bruk av aktuelle utbyggingsområder som gir konsekvenser for samisk kultur. Eksempler på utbygginger:

- Utbygging av vindmølleparker
- Utvikling av gruvedrift
- Industritomter
- Veiutbygging
- Kraftlinjer
- Økt mengde med helårig turisme og reiseliv i arktiske områder
- Hyttebygging og utvidelse av bruken av hytter og hytteområder på grunn av endret livsstil
- Motorisert utfart i utmark – både vinter og sommer
- Turløyper – sterk utbygging de senere år på grunn av utfordringer i forhold til helse.

Press på arealer i arktiske områder berører spesielt reindriften, en betydelig og viktig næring i disse områdene. Anleggsperiode i forbindelse med utbygging av vindmøllepark på størrelse med 15 vindmøller har slik forløp:

Anleggsperiode 11/2 – 2 år. Anleggsperioden går med til utbygging av vei til vindparkområdet, samt bygging av vei til de enkelte møllene da de på grunn av funksjonalitet skal plasseres spredt. Graving og utarbeiding av fundament til møllene. Transport av møllene og montering.

Da utbyggingen foretas i området til vår, sommer og høstbeite stilles det store krav til å tilpasse reinens bevegelser og opphold i denne perioden. Det er særlig store utfordringer i kalvingsperioden, da reinen er særlig var. Denne perioden er jo særlig viktig for reindriften, da det i denne perioden skal bygge opp kvaliteten på reinsdyrene før de slippes ut på vinterbeite.

REINBEITEDISTRIKT 9 – DRIFTSMØNSTER

Til sammen har reinbeitedistriktet 10 siida-andeler (driftsenheter) ¹⁴. Myndighetene har bestemt at distriktet skal ha et øvre reintall på 5800 dyr. De samme enhetene er både på høst, sommer- og vinterbeite. En siida oppholder seg fram til vårflyttingen sør i nærheten av distriktsgrensen mot RBD 13 (Dárjohka). Dette området ligger tett opp til den planlagte vindmølleparken til Grenselandet AS. Gjeterne skifter om å kjøre hver dag opp til reinen der den beiter. Når det er problematisk beite og med det nødvendig å tilrettelegge for tilleggsfór (høy mv), er det nødvendig med flere turer og gjerne at to gjeterer opererer samtidig. Hver siida-andel bruker årlig minst tilleggsfór til en verdi av kr 12-15 000 kroner. Flere gjeterer må også i arbeid under slike forhold.

Videre sier informanten at det er behov for ekstra innsats siden det med årene er blitt øket rovdyrplage i området. Rovdyrene som streifer på vinterbeite er gaupe, jerv og ørn. I snørike vintre, må vi særlig holde øye med jerv og gaupe. Nå må vi gjete reinen nesten kontinuerlig, som innebærer også vakturer på kveldene.

I april/mai starter distriktet med flyttingen mot kysten til sommerbeitet. Første stopp er i Vestertana området, som er en del av vårbeite til distriktet, her blir de i 2-3 uker. Distriktet har her egne gjeterhytter. Før selve flyttingen tar til, drar noen av gjeterne mot kysten for å besiktige forholdene på flyttevegen, særlig om snøforholdene, og se an partier som det må tas særlig hensyn til under flyttingen.

Fra Vestertana starter flyttingen til kysten og Čorgaš (Nordkinn). Dersom føreforholdene er tilfredsstillende, går ferden til Hopseidet på en uke. Kulde og skareføre påvirker flyttingen. Under slike forhold har vi før mistet mye rein når vi ankommer fjellpartiene ute ved kysten. I et av de stupbratte fjellene har mange rein trillet utfor og omkommet. På det meste har vi mistet 130 rein under flyttingen.

Når reinen kommer fram til sommerlandet, er stort sett alle siidaer i distriktets allerede samlet her. Det er kun en siida-andel som sakker litt etter.

Sommerlandet, kalving, beiting, gjetning, merking og slakting

I slutten av mai er reinen på sommerlandet, eller på sekundærområdet. Reinen vandrer nå over hele beiteområdet og simlene søker seg nå til sine

---

¹⁴ Driftsplan for reinbeitedistrikt 9, 13.01.16

kalvingsområder. Čorgaš/Nordkynhalvøya er rikt på beite. De fleste av gjeterne og familiene som har deltatt i flyttingen, snur nå hjem til Tana. Tilbake blir en familie med gjeterne som inntar første vakt. Deretter rulleres ordningen mellom alle ti siida-andeler. Det tar likevel ikke lang tid før flere familier må tilbake til sommerlandet for gjerdereparasjoner, vedlikehold av sekundærboliger og til andre oppgaver. Eventuelle meldinger om påkjørte dyr, eller rein som har satt seg fast i kabler eller andre løse elementer som ligger forlatt etter utbyggere. Flere dyr dør i slike feller. Om høsten tar noen av gjeterne turer helt til byene for å varsle den ansvarlige myndighet om hindringene.

Sensommeren er hektisk tid for gjerdarbeider, også slaktegjerdet må vedlikeholdes. Nå har vi fått på plass bedre plattformer til `kontorer` der kalvene skal merkes. Det er lagt ned matter og dekke som bidrar til mindre søl slik at kalvene kan gripes for hånd uten bruk av lasso. Dette hjelper godt i merkeprosessen, og bidrar til mindre feilmerkinger. Nå tar innsamlingen av dyrene til. Kjøringen sliter veldig på sykler, fire- og sekshjulinger, da Nordkinn har mye ulendt og steinete terreng. Nå går september mot slutten, og slakting gjøres samtidig med merking av kalvene. Store biler fra slakteren møter opp, slik at slaktingen går forholdsvis raskt unna.

Det offentlige har bidratt med hjelp til vanntilførsel og system for avløpsvann til både hus og slakting. I oktober må reinen ut av sommerbeiteområdet. Flyttingen går nå greit til høstbeitet, fordi gjerdekonflikten på høstbeitet i tilknytning til Máskkevárri er løst. Tana formannskap gjorde vedtak om ikke å tillate nabodistriktets gjerde stå i vegen for distriktets flytting til vinterbeitene.

På vinterbeitet som strekker seg i sør mot distriktsgrensen til RBD 13 og til nærheten der vindmølleanlegget er planlagt reist, vil beiteproblemene øke for distrikt 9, dersom det ikke føres opp distriktsgrensegjerde mellom oss og 13. Reinens avviksreaksjoner og forstyrrelser vil bli store p.g.a. trangere passeringsforhold for rein fra 13 på veg til vinterbeitet, som presses og tvinges mot høstbeitet til distrikt 9.

Distriktet har ytret glede over at traseen til kraftledningen langs riksvegen i dette området bortfaller.

Distriktet har utfordringer med rein fra RBD 13 som hver høst beiter ulovlig på deres beiteland. For å unngå total beitehavari i området, må myndighet årlig jage

vekk rein fra 13 med hjelp av helikopter. Myndighetene har godkjent at det oppføres grensegjerde mellom disse to distriktene, men på grunn av motstanden til gjerdeoppsettingen fra det andre distriktet, er oppstarten blitt utsatt flere år nå.

REINBEITEDISTRIKT 14 A

Planlagt vindmøllepark og kraftledningsnett berører ikke direkte RBD 14A, men har nabogrense til RDB 13. Vest for Stuorrajohka, Reatkaskáidi og nordover mot riksveien over Børselvfjellet er det kalvingsland for RDB 14A, ref. oppdaterte kart. Distriktet uttaler selv at ifølge nyere forskning har denne typen anlegg en unnvikelsessone på minimum 5 km i forhold til rein, men slik topografien er i dette området, får man en unnvikelse på over 10 km fra parken. Dette får store konsekvenser for driften i RBD 14A pga. det er ca 3-4 mil fra Reatkaskáidi til riksveien på Børselvfjellet. Utrederen til Naturrestaurering var veldig påståelig om at det kun er på 5 km, men RBD 14 A påstår at der er 10 km pga. topografien i området.

En annen konsekvens ved en eventuell utbygging, sier distriktet er at den medfører store konsekvenser for nabodistriktene distriktene 13 og 9. Det er fordi alle flytte- og trekkveier blir stengt og ødelagt, og hvis flytte og trekkleier blir stengt, så sier det jo seg selv at reinflokkene sprer seg inn i nabodistriktene og konsekvensene blir enorme sammenblandinger i alle årstider.

AVBØTENDE TILTAK REINDRIFT

For å hindre negative erfaringer hos reinen ved en eventuell utbygging, er det viktig at det er et godt samarbeid mellom utbyggerne og reindriftsutøverne både i planleggingsfasen og gjennom hele anleggsfasen. Det er per i dag vært dialog med alle tre distriktene. Dersom Grenseland AS får konsesjon, bør utbygger komme i tettere dialog med reindriften. Dette fordi konsesjonsvilkårene for andre utbygginger innenfor reinbeiter viser at anleggsperioder skal tilpasses i forhold til det enkelte distrikts beitebruk (www.nve.no). Tett samarbeid mellom utbygger og reindriften vil derfor være nødvendig for å redusere de negative konsekvensene så mye som mulig.

Anleggsfasen

Samarbeidet må planlegges og komme i gang i god tid før anleggsarbeidet starter. Hvis det blir gitt konsesjon kan en god start på dialog med reindriften være å så

raskt som mulig å arrangere møter for diskusjon av bakgrunnen for hvorfor anlegget skal bygges, generelle avbøtende tiltak, og hvilke typer konsekvenser anlegget og kraftledningen kan føre til. Dette kan være tiltak som detaljplasseringen av anleggsveier og mastepunkter til det valgte alternativet, hvor det kan være fordelaktig å begrense støy fra ledningen i forbindelse med spesifikke driv- og trekksteder og gjerdeanlegg osv. Reindriften bør få kompensasjon for utgifter i forbindelse med møtene.

I forbindelse med driv- og trekkleier kan det være viktig at man diskuterer mastepunktene med reindriften. I noen tilfeller kan det for eksempel være viktig å flytte mastepunkter på fjellrygger. Det kan også være aktuelt å diskutere tiltak som reduserer coronastøy i visse utsatte områder, om ikke over hele driv/trekkleien, så kanskje der hovedtyngden av dyrene går. Dette gjelder også i nærheten av gjerdeanlegg og andre svært utsatte områder.

Utbygger bør opprette en informasjonsansvarlig person som har kontakt med reindriften og som reindriften kan kontakte ved behov. Reindriften må holdes godt informert om anleggsarbeidet igjennom hele anleggsfasen, gjerne igjennom faste møter. Man bør unngå anleggsvirksomhet i kalvingsområdene. I tillegg bør det være mulig å stoppe anleggsarbeid i kortere perioder i forbindelse med driv og trekk (eventuelt inngå andre avtaler).

Generelt kan dette bli vanskelig fordi arealbruken avhenger av vær og vind, og er vanskelig å forutsi. Tiltakshaver bør være fleksibel og være åpne for forandringer i anleggsvirksomheten på relativt kort varsel der aktiviteten berører driv-/trekkleier.

Det understrekes at dette selvfølgelig ikke er mulig på lang sikt, men det kan være mulig i enkelte områder på kort sikt (for eksempel en sesong). Dette kan gjøre at reinsdyrene ikke forbinder de utbygde områdene med noe negativt og muligheten for at de habituerer til kraftledningen etter at den har kommet i drift, øker. Det kan i mange tilfeller være aktuelt å dekke utgifter til mobile eller permanente gjerder (enten for å holde dyrene vekk fra anleggsvirksomheten, eller hindre de fra å trekke for langt vekk). Utgifter til ekstra gjetning er også aktuelt å dekke. Planlegging av dette bør begynne tidlig da det ofte må søkes om tillatelse til oppføring av nye gjerder til forvaltningsmyndighetene. Det er viktig å gjennomføre anleggsaktiviteten på en skånsom måte i forhold til beiteplanter og

terreng. Eksisterende anleggsveier bør i så stor grad som mulig brukes og mest mulig av terrenget bør tilbakeføres til sin opprinnelige form.

Det er mye grøntbeiter langs ledningstraséen som er sårbar for beltekjøretøy og lignende under anleggsarbeid. Det vil derfor være viktig holde seg til typer av transport og anleggsarbeid som skaper minst mulig sår i vegetasjonen. I de tilfellene det er aktuelt med bruk av helikopter, bør direkte overflygning av reinsdyr unngås. Tiltakshaver bør informere reindriften om hvor og når det er aktuelt å bruke helikopter.

Bruk av helikopter bør opphøre helt i kalvingsperioden, i eller i umiddelbar nærhet til kalvingsområder. Generelt er den mest forstyrrende faktoren med en utbygging økt menneskelig aktivitet. Utbygger bør derfor sørge for at utbyggingen ikke føre til unødvendig bevegelse av mennesker i terrenget, verken langs ledningen eller i nærområdene til ledningen. Dette kan også redusere slitasjen på vegetasjonen. I de strekningene der kraftledningen går igjennom skog, er det svært viktig at stokk og kvist ryddes unna i ryddegatene under kraftledningen. Dette for å unngå at dyr, spesielt kalv, setter seg fast, og det vil være spesielt viktig i forbindelse med trekk og drivruter.

Driftsfasen

Faktorer i driftsfasen Alle spor etter anleggsarbeid bør slettes etter at anleggsarbeidet er ferdig. Eventuelle gjenstående sår bør revegeteres med stedegen vegetasjon. Revegetering kan øke beiteverdien til området, og dermed øke dyras motivasjon for å bruke området, eller unngå å forlate det, etter at ledningen kommer i drift. De alle fleste undersøkelser om konsekvenser av tekniske inngrep for rein og andre dyr, konkluderer med at den menneskelige aktiviteten knyttet til inngrepene har størst negativ effekt. Det viktigste avbøtende tiltak i driftsfasen blir derfor å sørge for at den menneskelige ferdselen i de periodene det er dyr i området øker så lite som mulig.

Store deler av ledningen går igjennom sommerbeiteområder. Det meste av tilsynet bør derfor legges til vinteren, dvs. etter at distriktene har forlatt områdene om høsten og før de kommer om våren. Oppsyn og vedlikehold som må gjøres i perioder da reindriften bruker områdene, bør gjøres på en skånsom og forutsigbar måte. Informasjon til reindriftsutøverne er viktig. Dette både for at de skal kunne

klare å planlegge i forhold til denne aktiviteten og for at dyrene lettere kan tilpasse seg slike aktiviteter

Planleggingen av større vedlikeholdsarbeider bør også gjøres i samarbeid med reindriften. Videre er det svært viktig at eventuelle anleggsveier ikke bidrar til å øke den generelle menneskelige trafikken og aktiviteten i området. Veiene bør fjernes og revegeteres med stedegen vegetasjon hvis de ikke skal brukes senere. Hvis veiene skal være tilgjengelige for senere bruk bør de stenges med bom for å hindre alminnelig ferdsel. Tiltakshaver bør heller ikke tilrettelegge for ferdsel med parkeringsplass e.l. ved innfartsårer til kraftledningen. Alt arbeid bør foregå i perioder der dyrene ikke er tilstede.

Generelle tiltak

Det finnes generelle tiltak som kan kompensere for negative effekter av en utbygging. Tiltakshaverne kan vurdere å gjennomføre slike tiltak hvis reindriften er positivt innstilt til denne type løsninger. Dette kan være tiltak i områder som ikke er direkte berørt av anlegget og ledningen, men der indirekte effekter i en del tilfeller kan oppstå. Fordi reinen er nomadisk vil endringer i et område kunne få ringvirkninger inn i et annet. Det er en del driftsproblemer i forbindelse med at reinsdyr trekker inn på innmark hvor de ikke har beiterett. Dette betyr at reindriftsutøvere må bruke ekstra ressurser på å gjete dyrene unna disse områdene. Reindriften har innenfor en del områder påpekt at utbygging av høyereliggende områder kan føre til at flere dyr trekker ned til innmark og at problemene øker her. Inngjerding av den mest utsatte innmarken kan bidra til å redusere dette problemet.

Hvis grunneier, reindriftsutøvere og forvaltningsmyndighet ser på dette som en god løsning kan utbygger finansiere bygging av denne typen gjerder. I en del tilfeller er det til felles interesse for reinbeitedistrikter som ligger inntil hverandre å sette opp gjerder som holder flokkene atskilt, eller å fjerne ulovlig oppsatte gjerder som hindrer rettmessig bruk av beiter. Fordi kraftledningen kan gi økt beitepress inn i områder hvor risiko for sammenblanding eller urettmessig beitebruk eksisterer, kan utbygger kompensere på problemene ved å bidra til finansiering av gjerder som reduserer problemene. Mange reinbeitedistrikter er utsatt for stadig nye menneskelige inngrep innenfor sine beiter. Dette gir en uforutsigbarhet inn i fremtiden i forhold til opprettholdelse av driften. Utbygger

og myndighetene bør redegjøre for hvilke framtidsplaner som gjelder for nye utbygginger i kjølvannet av den nye 420 kV-kraftledningen. Framtidige reguleringsplaner må ta dette i betraktning slik at viktige beiteressurser kan vernes.

RÁSTTIGÁISÁ – ET HELLIG SAMISK OMRÅDE

Med sine 1066 meter over havet 13. høyeste fjell i Finnmark. Skal man opp til fjellet er det en tur litt over 30 kilometer. Ikke for pyser, samtykker de som tar turen, eplekjekke, idet de forserer de første snøpartiene.

Men i utlandet finnes det likevel et fjell som er mye høyere enn alle fjellene på Finnmarksvidda. De menneskene som bor sør for dette fjellet kaller det Sagarmatha. Nord for fjellet kaller de det Chomolungma. Siden 1865 har det også hatt et tredje navn, Mount Everest.

«Gudenes vrede»

For de menneskene som bor rundt Mount Everest er fjellet hellig, og har sterke iboende krefter. Det gjelder å ikke påkalle gudenes vrede. Hellige fjell, og troen på at de stedene som er nærmest himmelen, og gudene, har spesielle krefter, finnes over hele verden, både i naturreligionene og verdensreligionene. Også Rásttigáisá er et hellig fjell, ett av mange i Norge. Ifølge samenes gamle religion har Rásttigáisá sterke iboende krefter. Så sterke krefter at sjamaner fra både nord og sør i Sameland i gamle dager kjempet for kontrollen over fjellet.

Vanlige folk pleide å legge ned en gave til gudene og de underjordiske da de passerte fjellet under en reise. På den måten kunne man blidgjøre de sterke kreftene, og dermed unngå ulykker. I dag tror kanskje menneskene innerst inne at det bor åndelige krefter i Rásttigáisá og mange av verdens fjell. Når fjellklatrere over hele verden hvert år kjemper mot ekstremvær og tynn luft på Mount Everest, og når vandrere kjemper mot myggen på Rásttigáisá, handler det i underbevisstheden om å overvinne naturens åndelige krefter. Det tror Roald Kristiansen, som forsker på norsk og samisk religionshistorie.

Ånder og makter

Vi tar kontakt med kontoret til en lokal historiker i Tana, ikke langt fra foten av Rásttigáisá. Historiker Aage Solbakk, som kan fortelle om sjamangrav ved

Sáivajávri i Varanger ¹⁵. Mannen som tar telefonen, heter Aage Solbakk. I Tana har de eget forlagshus, og Solbakk har gitt ut mang ei bok om samisk kultur og historie.

Solbakk kan fortelle at det over hele Sameland, fra de nordsamiske, de lulesamiske og i de sørsamiske områdene, finnes hellige fjell og offerplasser. Her i Tana er Rásttigáisá viktig hellig fjell hvor det også finnes offerplasser, kalt Sieidi på samisk.

– Men også i Sør-Norge finnes det hellige, samiske fjell. Her kan områdene rundt Dovre nevnes, der Harald Hårfagre rett før 900-tallet ble gift med den samiskættede Snøfrid Svåsedatter, forteller han. Men det er i Nord-Norge, og spesielt i Finnmark, at de fleste hellige fjellene befinner seg i.

Utsjokpresten Jacob Fellman ¹⁶ er den som har skrevet mest om offersteinen i Rásttigáisá. Fellman gjentas også senere i Qvigstad oversikt ¹⁷. Sensommeren 1826 var Fellman selv på Rásttigáisá som forteller at *`vid fjellets fot hafva Lapparne fordom dyrket väderdugen Saara eller Saahra, hvilken de än i dag tro ega formåga att framkalla storm och oväder, om man vågar nämna den honom helgade klippan vid navn, eller derom ytra sig vanvördigt`*. Sahra var stormens og uværets gud og bodde på fjell og klipper. Det ble ofra til guden for å unngå dårlig vær på reisen. Den siste beskrivelsen kan også omhandle en annen offerplass, på *Sárasskáidi* nærmere Levajok, samtidig som det helt tydelig også skal finnes offerplass på værharde Rásttigáisá.

Det finnes flere eventyr og sagn om dette fjellet. I et sagn fortelles at noaiden Pavvus-Nilas¹⁸ ofra en hunnrein på nordsiden av fjellet, som offer til jorda for at det i mange slekters ledd skulle finnes villrein der. Om noaiden ofra ved offersteinen, så kan sagnet, uansett hvor oppdikta det må være, styrke teorien om

---

¹⁵ Hva vi tror på, ČállidLágádus, 2008

¹⁶ Mytiske landskap, Arvid Viken, Orkana forlag, 2003

¹⁷ Qvigstad, Just, Kildeskrifter til den Lappiskeltappiske mytologi, Det Kgl. Norske videnskabers selskabs skrifer, 1903

¹⁸ Fellman, Jacob, 1906, Antecninger under min vistelse i Lappmarken, Bind 2, Helsingfors

at steinen ligger på fjellets nordside. Også i nyere tid kjenner folk tradisjonen om at Rásttigáisa ble betrakta som et hellig fjell.

Også mennesker kunne ha iboende krefter, som for eksempel trolldom. Det bodde mange hekser i Finnmark, selv om fylket kun hadde 3000 innbyggere. Derfor måtte norske og samiske trollkvinner og menn lide flammens rov på Vardøhus og andre steder i Finnmark under hekseprosessene. Dømt av nordmenn, og brent til døde på bålet. Ifølge samisk tro fantes det guder, ånder og makter overalt i naturen. Åndene hersket over fjellformasjoner, og også noen innlandsvann. Dette påvirket hvordan folk beveget seg i landskapet, og hvordan de oppførte seg på spesielle steder.

Fordi samene så på naturen som besjelet, oppsto det en gaverelasjon mellom mennesket og kreftene i naturen – en byttehandel. Offerplassene ble plassert i de områdene åndene hersket. Tok man hensyn til de underjordiske, til åndene, til vannguden, vindguden og lakseguden, kunne man få hjelp tilbake.

Hvis man ikke gjorde det, kunne man bli straffet, forteller Roald Kristiansen, førsteamanuensis i religionsvitenskap ved Norges arktiske universitet. Religionshistoriker Roald E. Kristiansen forteller, – Ofte finner man i både norrøn og samisk tradisjon en del religiøse forestillinger om at kreftene er territoriale. At det var krefter som vokter over livet i bestemte områder. Når mennesker kom til disse områdene, for eksempel til et fjell, måtte man hilse fjellet og kanskje gi et offer. Et slikt offer kunne være en hel rein, men som regel noe mindre. Man måtte henvende seg til de åndelige maktene og få fred med dem, forteller han. Naturens krefter var oftest ikke storforlangende, og derfor ble det normalt ikke ofret levende vesener. Edle metaller skal ha vært sett på som kraftfullt og magisk.

Det var også vanlig å ofre rester av fisk eller dyr til offersteinen. Da man på våren fikk den første laksen skulle man ofre hodet og innvollene til sieidien.

Avbøtende tiltak

For å redusere de negative konsekvensene, kan tiltak også iverksettes for å forsterke mulige positive konsekvenser. Tiltakene som beskrives her har som formål å minimere prosjektets negative konsekvenser, eller fremme de positive konsekvenser for utmarksvirksomhet, turisme i planområdet og i influensområdet.

Det bør mulig skjæmmende trekk ved inngrepet størst mulig grad underordne seg de eksisterende terrengformer. Dette bør det tas hensyn til ved utformingen. For vindkraftanlegg gjelder det i første rekke veger, fundament, nybygg og linje-framføring. Der dette ikke er mulig, for eksempel pga. topografien, kan det være viktig å fremheve inngrepet og tilstrebe god visuell utforming. På veg til Rásttigáisá kan dette gjøres ved å legge til rette for rasteplasser og naturlige stoppesteder i forbindelse med ferdsel i området.

Det må tas hensyn til de anbefalinger som er blitt gjort i fagutredningene i reindrift, for kulturminner, landskap og biologisk mangfold. Det vil gi en fortsatt verdi for de aktiviteter som utøves i området. De ytterste turbinene vil, slik det er beskrevet i fagrapportene, kunne lette på den visuelle påvirkningen turbinene får for området.

Lokale myndigheter synes ikke det er forholdsmessighet mellom økte vind-turbiner i etablerte parker og antallet økte arbeidsplasser innenfor turisme-arbeidsplasser.

I forbindelse med avbøtende tiltak innen samisk reiseliv, utmark og områdets åndelige liv, etableres det informasjonstavler over bl.a. skriftlige kilder som daterer tilbake til 16- og 1700-tallet om sameenes oppfatning av områdets hellighet at naturen, i samisk forståelse, ikke er tom. At det er krefter i naturen som kan innvirke på det vi gjør. Også mennesker kunne ha iboende krefter, som for eksempel trolldom. Åndene hersket over fjellformasjoner, og også noen innlandsvann. Dette påvirket hvordan folk beveget seg i landskapet, og hvordan de oppførte seg på spesielle steder.

Litteraturliste

- Mikkel Nils Sara (red), Samisk reindrift - norske myter, Fagbokforlaget, 2016.
- Nils Isak Eira, Bohccuid luhtte, Dat, 1994.
- Aage Solbakk, Buolbmát boazosuohkan, Utviklingen av reindrift i Polmak sokn, Čálliid lágádus, 2017.
- Aage Solbakk, Hva tror vi på, ČálliidLágádus, 2008.
- Pedar Jalvi, Samuli Aikio (doaim.), Sápmelažžai Maidnasak ja Muihtalusak, Sámi Čuvgetussearvi, N:R 28, 1966.
- Kunnskap og kompetanse i Indre-Finnmark, Einar Bergland, Sámi Instituhtta, 1998.
- Wind Farms and Tourism Trends in Scotland, A Research Report, Biggar Economics, 2016.
- Lemet-Jon Ivvar, Sápmi lea bivnnut – Samisk reiseliv, ČálliidLágádus, 2017.
- Lina Gaski, Hundre prosent lapp?, Sámi Instituhtta, 1997.
- Lars Magnar Enoksen, Norrøne guder og myter, Schibsted, 2008.
- Arvid Sveen, Mytisk Landskap, Orkana, 2003.
- Mathilde Berg, Nasjonal ramme for vindkraft, 58-2018.
- Vigdis Stordahl, Samene i den moderne verden, Davvi girji, 1996.
- Ingjerd Tjelle, Sterke krefter, Čálliid Lágádus, 2015.
- Rune Blix Hagen, Ved Porten til helvete, trolldomsprosessene i Finnmark, Cappelen Damm 2015.
- Solveig Joks, Boazodoalu máhtut áiggis áigái, Sámi Instituhtta, 2007.
- Kandidatnummer 07, Betydningen av Finnmarkslovens § 5 for identifisering og anerkjennelse av eksisterende rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn, UIT, 2014.
- Johan Klemet Hætta Kalstad, Reindriftspolitik og samisk kultur – en uløselig konflikt, Dieđut 2/99, Sámi Instituhtta, 1999.
- Kirsti Holm Bull, Studier i reindrifftsrett, Tano-Aschehoug, 1997.

Åsa Nordin, Renskøtselñ är mitt liv, Vaartoe, 2007.

John B. Henriksen (doaim.), Sámi iešmearrideapmi, Gáldu, 2008.

Felt 7 Deatnu/Tana – Deanuvuotna-Tana, Sakkyndig utredning, Norsk institutt for kulturminneforskning, 39/2017, NIKU, 2017.